

Àmbit social i criminològic

Ajuts a la investigació 2015

La presó per impagament de multa a Catalunya

Diagnòstic del problema i
propostes de solució

Autors

Víctor Gómez Martín, Mirentxu Corcoy Bidasolo,
Sergi Cardenal Montraveta, Juan Carlos Hortal Ibarra,
Juan Sebastián Vera Sánchez, Mieria Balague Bataller i
Vicente Valiente Ivañez

Any 2016

La presó per impagament de multa a Catalunya

Diagnòstic del problema i propostes de
solució

Víctor Gómez Martín

Mirentxu Corcoy Bidasolo

Sergi Cardenal Montraveta

Juan Carlos Hortal Ibarra

Juan Sebastián Vera Sánchez

Mieria Balague Bataller

Vicente Valiente Ivañez

Amb la col·laboració de:

Jaume Hombrado Trenado

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 3.0 No adaptada de Creative Commons](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

Sumari

1. Objectius generals i específics	1
2. Metodologia	4
3. Política criminal i delinqüència patrimonial de bagatel·la	5
3.1. Plantejament	5
3.2. Resposta en la jurisdicció penal	7
3.3. El problema de la delinqüència patrimonial lleu reiterada	10
3.4. Conclusions.....	12
4. La pena de dies-multa: especial atenció a l'acreditació de la capacitat econòmica del penat	15
4.1. Justificació.....	15
4.2. Aproximació politico-criminal al sistema de dies-multa: concepte, avantatges -i inconvenients- i estructura.....	19
4.3. Dèficits d'aplicació de la pena de dies-multa: l'acreditació de la capacitat econòmica real del penat.....	23
5. Responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa: comentaris a la llum de l'experiència anglosaxona	27
5.1. Antecedents: de la micro-comparació al <i>tertium comparationis</i> de la RPS	27
5.2. El model anglès de responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa.....	28
5.2.1. Plantejament.....	28
5.2.2. Particularitat d'Imposició de la multa per la <i>Magistrate Court</i>	31
5.2.3. Imposició de la multa per la <i>Crown Court</i>	32
5.3. El model Espanyol de la RPS	34
5.4. Consideracions judicials de la problemàtica a la llum de la comparativa realitzada	35
5.4.1. La presó com a primera opció davant l'impagament de la multa ..	35
5.4.2. La presó com RPS: <i>Ultima ratio</i>	36
5.4.3. La determinació de la capacitat econòmica del penat mitjançant protocols: cap a un sistema de pagament efectiu	39
5.4.4. Altres sortides judicials no privatives de llibertat: Treballs en benefici de la comunitat	40
5.5. Consideracions penitenciàries de la problemàtica a la llum de la comparativa realitzada: Presó per impagament i tercer grau.....	41
6. Treballs en Benefici de la Comunitat	46

7. Localització permanent.....	49
8. Suspensió de l'execució de la pena de responsabilitat personal subsidiària 52	
9. Anàlisi de les dades del CEJFE sobre població reclusa per responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa	56
9.1. Introducció.....	56
9.2. Variables socio-demogràfiques	57
9.3. Tipologia delictiva.....	57
9.4. Taxa de reincidència	58
10. Resultats	59
10.1. Entrevistes a operadors jurídics.....	59
10.2. Síntesi dels principals comentaris de les entrevistes	61
10.3. Conclusions de les entrevistes	62
11. Conclusions finals.....	67
12. Propostes de millora.....	72
13. Bibliografia.....	75
14. Annexos	81
14.1 Annex I: Transcripció de les principals entrevistes realitzades	81
14.1.1 Entrevista 1: Magistrada titular del jutjat d'instrucció núm. 18 de Barcelona.....	81
14.1.2 Entrevista 2: Magistrada titular del jutjat penal núm. 21 de Barcelona.....	88
14.1.3 Entrevista 3: Director del Centre Penitenciari Brians 1	92
14.1.4 Entrevista 4: Sotsdirector de Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona.....	94

ABREVIATURES

AAP	Aute Audiència Provincial
ADPCP	Anuario de Derecho Penal y Ciencias Penales
AT	Allgemeiner Teil
coord.	coordinador
CP	Codi Penal
CPC	Cuadernos de Política Criminal
dir.	director
EAC	Estatut d'Autonomia de Catalunya
EM	Exposició de Motius
EPC	Estudios Penales y Criminológicos
FGE	Fiscalia General de l'Estat
FJ	Fonament Jurídic
JpD	Jueces para la Democracia
KritV	<i>Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft</i>
LECrIm	Lley d'Enjudiciament Criminal
LO	Llei Orgànica
ÖStGB	<i>österreichische Strafgesetzbuch</i> -Codi Penal austríac
PG	Part General
Pte.	ponent
RCSP	Revista Catalana de Seguretat Pública
RDPCr.	Revista de Derecho Penal y Criminología
RGDP	Revista General de Derecho Penal
RPS	Responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa
RECPC	Revista Electrònica de Ciència Penal i Criminologia
STC	Sentència del Tribunal Constitucional
StGB	<i>Strafgesetzbuch</i> -Codi Penal alemany
STS	Sentència del Tribunal Suprem
TBC	Treball en Benefici de la Comunitat
TC	Tribunal Constitucional
TS	Tribunal Suprem
ZStW	<i>Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft</i>

1. Objectius generals i específics

L'article 53 del Codi penal preveu que quan a un subjecte se li imposa el compliment d'una pena de multa, l'impagament d'aquesta sanció pecuniària pot donar lloc a una responsabilitat personal subsidiària. Aquesta responsabilitat pot consistir, en treballs en benefici de la comunitat, en la seva localització permanent, o bé en l'ingrés del subjecte en un centre penitenciari.

Per aquests casos, el precepte estableix una regla de conversió dels dies de multa en dies de presó, de manera que per dos dies-multa corresponen a un dia de presó. Com a conseqüència de l'aplicació d'aquesta regla, qui hagi de complir pena de presó per l'impagament de multa haurà de fer-ho per un espai necessàriament reduït de temps. Es tracta, per tant, de privacions de llibertat de molt curta durada.

Estudis del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada revelen que una part important del reclusos excarcerats cada any dels centres penitenciaris de Catalunya han estat privats de llibertat per l'impagament d'una multa per un espai de temps que no supera els 15 dies per any. Les dades aportades pel CEJFE demostren que el percentatge de penats de les presons catalanes que es troben en la situació que acaba de ser descrita no només és important (actualment se situa aproximadament en un 20 %, per un total absolut de més de 700 casos anuals), sinó que està experimentant un preocupant augment en els darrers anys. A més, per les circumstàncies ja descrites els subjectes de referència presenten un nivell elevat de reincidència i una molt reduïda capacitat de desistiment. Tot i que amb dificultats, finalment s'ha pogut comprovar que aquestes dades coincideixen amb les que hem obtingut de la Direcció General de Serveis Penitenciaris (DGSP), una de les responsables de la qual ha hagut de comptabilitzar manualment el nombre de presos que es trobaven en aquesta situació.

L'actual sistema penal català no preveu per aquests delinqüents cap mesura específica. L'escassíssim temps que el subjecte roman privat de llibertat fa impossible no ja treballar, sinó, fins i tot, classificar-lo en grau penitenciari. A més, tenint en compte que les infraccions comeses no poden ser particularment

greus (en cas contrari no estariem parlant de privacions de llibertat de 15 dies), al menys la primera privació de llibertat, lluny de provocar un efecte socialitzador, bé podria produir dessocialització o contacte amb el món de la delinqüència. Per tant, la pena acabaria complint, en aquests casos, una finalitat completament diferent a la funció de resocialització o reeducació prevista per la pena de presó als arts. 25.1 CE i 1 LOGP.

Tot i que es tracta d'autors d'infraccions poc greus, la realitat és que el sistema els acaba visualitzant com a delinqüents habituals incorregibles (com ja s'ha apuntat, tenen múltiples multes imposades que no pagaran i, per tant, acabaran complint successives privacions de llibertat de molt curta durada). En coherència amb aquesta imatge, el sistema desenvolupa amb aquests subjectes, en el millor dels casos, una política preventiu-especial inocuitzadora, tot separant-los de la societat (en línia amb les tesis de la versió menys garantista de Von Liszt (*La idea de fi en Dret penal*, 1882) mitjançant successius i molt breus ingressos a centres penitenciaris. I en el pitjor, una política de pura retribució per l'il·lícit comès, plenament conscient que el càstig no servirà per reduir la seva perillositat, ni tampoc la seva capacitat de desistiment de la comissió de delictes en el futur. Que els subjectes que de manera sistemàtica deixen impagades penes de multa i compleixen subsidiàriament privacions de llibertat de curta durada tornen a delinquir quan queda extingida la seva responsabilitat criminal és un fet que, amb les dades del CEJFE i de la DGSP a la mà, no admet cap mena de discussió.

El fracàs del sistema amb aquests reclusos és també el fracàs del sistema penal amb la sanció pecuniària. És clar que quelcom està fallant quan la multa, històricament considerada una alternativa a la privació de llibertat acaba portant a la presó, de manera sistemàtica, a un nombre significatiu de penats que no la paguen. A diferència del que succeeix a altres països del nostre entorn cultural (per exemple, Itàlia), el Codi penal espanyol preveu la responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa, que permet aquella possibilitat. Escenaris problemàtics com el que planteja l'actualitat penitenciària catalana que ara ens ocupa obliguen a preguntar-nos fins a quin punt aquest sistema respecta estrictament el principi d'igualtat i no representa, en canvi, una inacceptable expressió de *presó per deutes*.

Al projecte que ara es presenta :

- 1) S'analitzen els mitjans que ofereix o hauria d'oferir l'Ordenament jurídic per evitar les condemnes a penes curtes privatives de llibertat, especialment en els casos de delinqüència patrimonial lleu multirreincident.
- 2) S'analitzen les dades disponibles sobre les circumstàncies personals dels condemnats a penes de multa que resulten impagades, el tipus d'infraccions que cometen i, en general, dels condemnats per infraccions lleus.
- 3) S'analitza l'aplicació pràctica dels criteris legals de determinació i execució de les penes de multa.
- 4) S'analitza la forma més adequada de compliment de la responsabilitat personal subsidiària per evitar la reincidència.
- 5) S'analitzen les alternatives a la responsabilitat personal subsidiària i, en general, a les penes curtes privatives de llibertat, incloses les possibilitats de rendiment d'institucions com ara la suspensió i la substitució de les penes privatives de llibertat de curta durada.

En concret, un cop realitzat l'estudi empíric i jurídic del problema, i analitzades les vies de solució que aporta el Dret comparat, al projecte s'elabora un catàleg de propostes específiques.

2. Metodologia

El projecte que es proposa s'ha desenvolupat d'acord amb una metodologia combinada. D'una banda, l'habitual mètode dogmàtic de les disciplines jurídiques, entre les quals es troba, naturalment, la Ciència del Dret penal. D'una altra banda, el mètode empíric propi de la Criminologia.

Pel que fa al primer mètode, el dogmàtic, en concret s'ha analitzat la legislació vigent aplicable, tant nacional com internacional. En aquest context, ha estat d'indubtable utilitat la consulta d'experiències comparades, especialment dels treballs normatius duts a terme als Països Baixos (singularment, Bèlgica), anglosaxons i escandinaus en matèria d'alternatives a les penes de presó de curta durada i compliment en règim obert. També s'ha analitzat la literatura nacional i estrangera especialitzada en el tema, així com la jurisprudència més actual aplicable a la matèria.

Pel que fa al desenvolupament de la metodologia empírica, s'ha fet imprescindible el coneixement precís de la problemàtica que constitueix l'objecte del present projecte. A tal efecte, el nostre equip ha treballat amb les dades catalanes sobre la matèria d'acord amb el següent pla de treball:

- 1) S'ha realitzat una recopilació, sistematització i interpretació de les dades ja existents a l'Administració catalana (fonamentalment, al CEJFE) sobre el problema.
- 2) La realització d'entrevistes semi-estructurades a operadors jurídics (Jutges, Fiscals) i, en el seu cas, altres professionals de l'Administració penitenciària coneixedors de la problemàtica objecte d'estudi, així com de la classificació, seguiment i programes de treballs (o, en el seu cas, l'absència d'aquests instruments).

En conseqüència amb aquesta metodologia combinada, la memòria de recerca definitiva que ara es lliura al CEJFE inclou l'aportació legislativa, dogmàtica i jurisprudencial documentada, juntament amb el material empíric desenvolupat, que ha servit de base, per a les propostes normatives que es realitzen.

3. Política criminal i delinqüència patrimonial de bagatel·la

3.1. Plantejament

Dels 675 interns no classificats en l'any 2010 en els centres penitenciaris catalans (dels quals 603 es troben complint una pena per RPS), 439 (65.5%) van cometre delictes contra la propietat (furts i robatoris), seguits molt de lluny per una xifra inferior per delictes contra les persones (lesions i violència de gènere essencialment) amb 53 casos (7.9%), així com un total de 29 casos (4.3%) de delictes contra la Seguretat Vial (per una perspectiva politico-criminal comparada relativa a aquest grup de delictes (Wagenaar et al., 1995). Aquesta dada justifica que ens centrem en l'anàlisi del primer grup de delictes: la delinqüència patrimonial bagatel·lària.

- 1) La doctrina penal considera que les característiques fonamentals de la delinqüència patrimonial lleusón les següents(Silva, 2004):
- 2) Aïlladament considerats, aquests casos mostren una lesivitat molt limitada. Des d'aquesta perspectiva, la imposició de sancions penals convencionals (singularment, penes privatives de llibertat) podria aparèixer com a escassament justificada des de la perspectiva del principi de proporcionalitat de les penes
- 3) Es tracta d'infraccions que afecten un dret individual,la propietat privada, essencial en la comprensió de la nostra societat.
- 4) Expressen una forma de comportament massiu, tot provocant danys globals elevats que, així mateix, acabarien redundant en una també rellevant sensació social d'inseguretat (Marinos, 1997 i 2005).
- 5) Provoquen una destacada sobrecàrrega de l'Administració de Justícia penal.
- 6) Donen lloc a una molt destacada xifra fosca de delinqüència en aquest àmbit.
- 7) Se'n deriven xifres molt significatives de reiteració delictiva.

Aquesta pluralitat d'aspectes característics ha donat lloc a que es realitzin les propostes doctrinals molt variades sobre el tractament jurídic que hagi de

donar-se a aquest fenomen. Els suggeriments es podrien resumir-se en tres (Silva, 2004):

- 1) Intervenció penal amb pena privativa de llibertat (curta o no) (Martire et al., 2011; O' Malley, 2009; 2012).
- 2) Intervenció penal amb pena alternativa a la privativa de llibertat.
- 3) Intervenció penal reduïda a casos de reiteració de conductes de delinqüència patrimonial lleu, quedant els supòsits aïllats fora de l'àmbit jurídic-penal.

Tot i la lesivitat limitada dels delictes patrimonials lleus, representen, com ja s'ha dit, l'afectació d'un dret individual essencial en la comprensió de la nostra societat. La propietat privada i la seva protecció formen part del nucli del Dret penal (*Kernstrafrecht*). Aquest extrem es posa de relleu, per exemple, mitjançant el seu encaix constitucional. La lesió de la propietat representa una afectació directa de l'esfera individual de llibertat dels ciutadans. Des d'aquest punt de vista, és clar que la conversió del furt en una simple infracció administrativa no atendria el seu veritable desvalor ètic-social (Marinos, 1997 i 2005; Martire et al., 2011; O'Malley, 2009; Petersilia et al., 2012).

És decisiva, en aquest context, la distinció entre dany material i dany intel·lectual. Aquest segon té dues possibles dimensions (Silva, 2004):

- 1) Intranquil·litat i irritació que provoca en la consciència jurídica de la generalitat.
- 2) Dany ideal que el delictes produeix en tant que ruptura de la relació de reconeixement recíproc o posada en qüestió de la norma.

A partir d'aquesta distinció, els furts lleus provoquen un dany material de bagatel·la. Però no és en absolut evident, en canvi, que la seva dimensió intel·lectual sigui igualment insignificant (Silva, 2004; Bottoms et al., 2012; Blomberg et al., 2010).

3.2. Resposta en la jurisdicció penal

La doctrina proposa solucions tant processals com substantives (Silva, 2004). Des del primer punt de vista es proposa el sobreseïment per insignificança (*Einstellung wegen Geringfügigkeit*) (Silva, 2004). Aquesta resposta, basada en la negociació i l'acord d'una conformitat entre les parts en supòsits de mínim contingut de lesivitat material, garanteix l'efecte simbòlic del procés penal, així com l'efecte propi de la *sanció processal* corresponent, però, al mateix temps, permet evitar el judici i els costos que se'n deriven, en un clar exemple d'eficiència pragmàtica (Silva, 2004). No obstant, deixant de banda possibles problemes de conformitat amb la legalitat processal i el principi de presumpció d'innocència, el sobreseïment per insignificança pot representar un atemptat contra el principi d'igualtat. Des d'un punt de vista territorial, les directrius de Fiscalia poden variar considerablement —i, de fet, ho fan— d'un territori a un altre. Des d'un punt de vista personal, és obvi que la capacitat de satisfer les pretensions econòmiques derivades pel corresponent pacte amb Fiscalia també poden canviar diametralment d'un cas a un altre (Silva, 2004; Marinos, 1997; O' Malley, 2009).

Els problemes de legalitat processal que podrien suscitar-se pel sobreseïment se solucionen després de la reforma operada en la LECrim, per la LLO 1/2015, modificant l'art. 963.1º, que introdueix el principi d'oportunitat precisament en supòsits de delictes lleus o de bagatel·la, sempre que no existeixi un interès públic. Conforme a la Circular de la FGE 1/2015, en els delictes patrimonials s'entén que no concorre interès públic quan s'hagués reparat el dany i no hi hagi denúncia del perjudicat (art. 963.1.1º LECrim) i es considera que hauran de prendre's en consideració les circumstàncies personals, edat juvenil (18 a 21 anys), antecedents, reparació, penediment, etc., afirmant que no es podrà emetre informe de sobreseïment sense consultar prèviament els antecedents.

Des del punt de vista del Dret penal substantiu, les solucions que es proposen pel tipus de delinqüència que ens ocupa són, en resum, tres:

- 1) Excloure el caràcter antijurídic dels delictes patrimonials de bagatel·la. Consistiria en la previsió en la part general del Codi penal d'una clàusula

general d'insignificança com a criteri d'interpretació restrictiva o, fins i tot, restricció teleològica, dels tipus corresponents, en supòsits d'antijuridicitat del fet o culpabilitat del responsable insignificants (Silva, 2004).

- 2) Sotmetre'ls a un procés i una sanció especial. Aquesta segona via passaria per l'establiment d'un catàleg d'infraccions penals no criminals (*Verfehlungen*) instruïdes i resoltes per Jutges de Pau o similars i, en totcas, sense la imposició final d'una pena privativa de llibertat (Bottoms i von Hirsch, 2012; Blomberg i Lucken, 2010; Silva, 2004).
- 3) Sotmetre l'individu a un judici de culpabilitat i, en el seu cas, de condemna, tot renunciant, en canvi, a la imposició de sanció (Bagaric, 2001; Silva, 2004).
- 4) Aquesta tercera solució substantiva està present, per exemple, al Projecte Alternatiu de Reparació alemany, a la institució de la suspensió condicional de la pena (amonestació amb reserva de pena, prevista al paràgraf 59 del *StGB* o a la *Mangel der Strafbarkeit der Tat* del paràgraf 42 de l'*ÖStGB*. La solució aposta per la realització d'un judici de culpabilitat sense pena (*Absehen von Strafe*), de tal manera que podria prescindir-se de la pena en supòsits de compensació del dany causat a la víctima, a no ser que continuï subsistint un romanent de necessitat preventiu-general o especial (Silva Sánchez, 2004).

En aquest context, dos són, fonamentalment, els punts d'acord doctrinal sobre la delinqüència bagatel·lària. D'una banda, que no s'hi ha de renunciar completament a la intervenció del Dret penal; d'una altra, que no resulta adequada l'execució de la pena (o, al menys, de penes privatives de llibertat) sobre els seus responsables (Silva, 2004; Sanz-Díez, 2013; von Hirsch i Ashworth, 1998; Velloso, 2013; Zysman, 2013). A partir d'aquest consens, les qüestions fonamentals a resoldre són, per un costat, si la forma de delinqüència que ens ocupa mereix, o no, la imposició d'una pena; per l'altre, si mereixeria una pena privativa de llibertat; i, finalment, quina hauria de ser la reacció jurídica a la delinqüència patrimonial lleu reiterada (Silva, 2004).

Pel que fa a la primera qüestió, ha de compartir-se amb Jakobs (1996) i Silva (2004), la tesi que la infracció d'una norma que pertany al nucli de la societat provoca un dany rellevant amb independència del *quantum* de l'objecte concret de l'apoderament. Des d'aquest punt de vista, la danyositat ideal del fet constituiria un argument contrari a qualsevol eventual despenalització (Silva, 2004). Tenint en consideració el seu caràcter massiu i l'elevat risc d'emulació la delinqüència patrimonial lleu provocaria un dany intel·lectual important, en concret, una gran inseguretat (Silva, 2004).

En aquest context, la intervenció del Dret penal esdevé inevitable en ordre al restabliment de la dimensió intel·lectual afectada per l'atemptat lleu contra el patrimoni, però, al mateix temps, ha de ser proporcional a la gravetat del dany material causat. Per això, sembla clar que la delinqüència patrimonial lleu no mereix —màxim amb les dificultats que la responsabilitat penal per acumulació comporta en termes de culpabilitat— penes privatives de llibertat (Killias, Gilliéron, Villard, Pogliani, 2010; Korn i McCorkle, 1959; Liebling, 2004), sinó reaccions bàsicament simbòliques, l'eix de les quals fos la declaració de culpabilitat i la reparació. Es tracta de la via contrària a la proposada pels partidaris de respondre als furtus lleus amb sancions administratives, amb molta més virtualitat material que simbòlica o expressiva (Silva, 2004; Huber, 1994; d'una altra opinió Harris et al., 2011; Hope, 2000; Jerre, 2013).

Un element addicional que abonaria aquest punt de vista és l'apreciació d'alguns factors que posarien de relleu l'existència d'una coresponsabilitat social en el delictes. S'han de distingir, a aquest respecte, dos nivells (Silva, 2004):

- 1) Furtus en grans magatzems i establiments d'autoservei. Es considera que el sistema de venda consistent en l'autoservei representaria, mitjançant l'estalvi de personal, una relativització de costos que acabaria sent criminògena. Aquesta circumstància podria desplegar importants conseqüències victimo-dogmàtiques, al menys en forma d'atenuació de la pena. Les víctimes haurien de neutralitzar la seva contribució al furt, consistent en l'incentiu de la compra per impuls, mitjançant estratègies de control per evitar la comissió del delictes. A més, la delinqüència en

grans magatzems no repercuteix en la sensació subjectiva d'inseguretat. En conclusió, la intervenció social en aquest sector (com a prevenció terciària) ha de compatibilitzar-se amb la intensificació de la prevenció primària (educació en els valors) i la secundària (fàctica, eliminació de situacions que facilitin el delicte, mecanismes de seguretat).

- 2) Influència de l'estructura social. En l'àmbit que ens ocupa, la decisió delictiva es veu afectada per la configuració de les estructures socials. En una societat en la qual creixen exponencialment la marginalitat i la precarietat, l'apel·lació exclusiva a la responsabilitat del delinqüent és, sens dubte, una clara mostra de cinisme. Tot i que prenent-se la justícia per la seva mà, el delinqüent tracta d'assolir la quota de benestar social que la societat li nega. Tot això ha d'implicar, com és lògic, una certa contenció de la potestat sancionadora (Garland, 2005).

3.3. El problema de la delinqüència patrimonial lleu reiterada

En aquests supòsits s'evidencia la limitada capacitat de les respostessimbòliques esmentades i una clara dissociació entre les necessitats de proporcionalitat i el nivell de necessitat social de la sanció (Silva, 2004). Tot i que les estadístiques no revelaven precisament un augment de la delinqüència en general, i de l'econòmica en particular (Guardiola, 2012), la Llei Orgànica 11/2003, de 29 de setembre, va incorporar al Codi penal la conversió de quatre faltes en un any en un delicte de furt de l'art. 234 CP. La reforma operada per la LO 5/2010, de 22 de juny, va reduir el nombre de faltes necessàries per la conversió a delicte a tres. Aquesta regla va ser considerada per la doctrina, amb raó, clara expressió de Dret penal d'autor per la conducció de vida (Rebollo Vargas, 2012; Silva, 2004).

Amb la reforma de 2015 i l'eliminació de les faltes, el nou art. 234, conjuntament amb el delicte menys greu de furt bàsic, que castiga amb la pena de presó de sis a divuit mesos si la quantia del sostret excedís de 400 euros, incorpora un delicte lleu, castigat amb pena de multa d'un a tres mesos si la

quantia del sostret no excedís de 400 euros, excepte si concorregués alguna de les circumstàncies de l'article 235. Aquest precepte descriu una sèrie de subtipus agreujats per raó de la naturalesa o quantia del sostret, per les característiques de l'autor, per la utilització de menors de setze anys, per la reiteració o per la situació econòmica en què deixa a la víctima, que determinen la conversió del delictes lleu de furt en menys greu, amb la imposició d'una pena de presó d'un a tres anys. Novament trobem en aquesta mesura una més que probable vulneració del principi de culpabilitat com a Dret penal del fet (Zaffaroni, 2005).

A l'efecte de revisar les sentències condemnatòries per aquest tipus derogat, es poden plantejar dues situacions diferents. A saber:

- 1) Si en almenys una de les subtraccions inferiors a 400 euros concorre alguna de les circumstàncies qualificadores previstes en el nou art. 235, no procedirà la revisió de la sentència perquè qualsevol que hagués estat la pena imposada conforme al derogat art. 234 paràgraf segon, estaria integrada, o, fins i tot, seria inferior, a la prevista en l'art. 235.
- 2) Si no concorre cap de les circumstàncies qualificadores de l'art. 235, haurà de revisar-se la sentència i valorar, amb audiència al reu, si és més favorable mantenir la pena de presó imposada per un sol delictes del derogat art. 234 paràgraf 2º, o substituir-la per la imposició de tantes penes de multa com a delictes lleus (fins la LLO 1/2015 faltes) haguessin integrat el delictes objecte de la condemna. Encara que en principi resulta més onerosa una pena privativa de llibertat que diverses penes de multa, la manifestació que a aquest efecte realitzi el penat resultarà, en aquests casos especialment rellevant. No obstant això, si dels fets declarats provats en la sentència condemnatòria es desprèn la concurrència dels requisits de la continuïtat delictiva, i que per tant les tres o més sostraccions que van configurar el delictes de l'art. 234 paràgraf 2º, també integren un delictes continuat, mentre que la pena imposada podria igualment imposar-se en la nova regulació amb la qualificació de delictes continuat, no procedirà revisar la sentència.

3.4. Conclusions

- 1) La intervenció del Dret penal esdevé inevitable en ordre al restabliment de la dimensió intel·lectual afectada per l'atemptat lleu contra el patrimoni, però, al mateix temps, ha de ser proporcionada a la levitat del dany material causat.
- 2) La delinqüència patrimonial lleu no mereix —màxim amb les dificultats que la responsabilitat penal per acumulació això comporta en termes de culpabilitat— penes privatives de llibertat (Killias, Gilliéron, Villard, Poglía, 2010; Korn i McCorkle, 1959; Liebling, 2004), sinó reaccions bàsicament simbòliques, l'eix de les quals hauria de ser la declaració de culpabilitat i la reparació.
- 3) Es tracta de la via contrària a la proposada pels partidaris de respondre als furts lleus amb sancions administratives, amb molta més virtualitat material que simbòlica o expressiva (Silva 2004; Huber, 1994).
- 4) En el cas de delicte que, com el furt lleu on el sostret no arribi a 400 euros, la pena prevista es de multa d'un a tres mesos, l'art. 53.1 CP estableix tres modalitats de compliment de la RPS:
 - a) Privació de llibertat.
 - b) Treballs en benefici de la comunitat.
 - c) Localització permanent en les condemnes per faltespensals.
- 5) La clàusula de conversió d'un dia de privació de llibertat per cada dos quotes impagades ha passat a ser per una part de la jurisprudència l'única forma de compliment, de manera que en els models de sentències l'esmentada fórmula apareix reiteradament estandarditzada en la resolució, qualssevol que siguin les circumstàncies del cas, incloses moltes sentències dictades pels Jutges d'Instrucció en els judicis de faltes. És cert que segons la STC 68/11, 16-5, la regulació de la responsabilitat personal subsidiària prevista en els arts. 33.5, 35 i 53 CP de 1995, tant a la seva redacció inicial com en el resultant de la

reforma introduïda per la LO 15/2003, de 25 de novembre, no comporta, *per se*, vulneració del dret a la llibertat personal (art. 17.1 CE).

- 6) Tanmateix, això no implica ignorar que existeixen en l'esmentada regulació legal formes de compliment diferents a la privació de llibertat.
- 7) La forma d'execució de la RPS s'ha de realitzar en el tràmit de l'execució de la sentència, ja que exigeix l'impagament de la multa. Per això no és adequat que en la resolució de la sentència es determini de forma expressa una de les modalitats de compliment -la privació de llibertat- de manera que tal determinació exclouï altres modalitats a determinar en la fase d'execució, tenint en compte, entre altres criteris el comportament del penat. No són el mateix els casos d'incompliment total de la pena de multa (de manera que després de sol·licitar el pagament fraccionat no s'aboni cap pagament dels acordats judicialment) que els d'impagament sobrevingut per causes que ho justifiquen de forma excepcional.

Per evitar els efectes negatius de les penes privatives de llibertat de curta durada, el legislador estableix la possibilitat que aquesta pena es compleixi mitjançant Treballs en benefici de la comunitat (en endavant, TBC), sempre que el penat doni el seu consentiment de forma personal. La seva operativitat és important, sobretot quan la multa és l'única pena imposada, quan no s'ha condemnat a altres penes de presó, en els supòsits de "primarietat" delictiva, o en els casos en els quals el nombre de quotes degudes comporti, per la regla de conversió, que la pena privativa de llibertat sigui de curta durada, és a dir, inferior a sis mesos de presó. Per això la majoria consideren no adequat que en la resolució de la sentència es determini de forma expressa una de les modalitats de compliment de la RPS —la privació de llibertat— de manera que tal determinació exclouï altres modalitats a determinar en la fase d'execució, tenint en compte, entre altres criteris el comportament del penat i si el compliment amb privació de llibertat pot frustrar les expectatives personals de reinserció o resocialització en la persona condemnada (Comas i Rodríguez,

2014).¹ Aquesta línia ha estat seguida, per exemple, pels AAP 11-7-2014, 10-6-2015, 11-6-2015.

¹ El document, encara inèdit, ens ha estat facilitat per la Sra. Comas, a qui agraïm molt sincerament la deferència d'haver-nos-en fet partícips.

4. La pena de dies-multa: especial atenció a l'acreditació de la capacitat econòmica del penat

4.1. Justificació

L'anàlisi de la pena de dies-multa en general i l'acreditació de la capacitat de pagament del reu en particular està especialment justificat en el present estudi. Com demostren les dades facilitades pel CEFJE, el significatiu col·lectiu de excarcerats que, sistemàticament, compleixen penes de presó de curtíssima durada té el seu origen en l'impagament d'una multa imposada per la comissió, majoritàriament, de faltes de furt i l'activació quasi automàtica de la responsabilitat personal subsidiària. Encara que legalment està previst el seu compliment mitjançant TBC, en la pràctica, sembla resultar més còmode, a la vegada que -en principi- menys costós, privar la llibertat del penat per un breu espai de temps. Sens dubte, resulta més fàcil decretar la RPS i ingressar al penat en un dels nombrosos -saturats- centres penitenciaris ja operatius que construir un verdader i eficaç sistema de TBC que, teòricament, permet al penat compensar a la societat pel dany causat amb motiu del delicte comés. Això sí, la contrapartida és la imposició d'una pena qualitativament més aflictiva, menys socialitzant i de superior cost econòmic.

La multa, des de l'aprovació del Codi Penal del 95, es va presentar, si més no formalment, com a alternativa -menys aflictiva- a la presó en la lluita contra la petita i mitjana criminalitat (Cachón i Cid, 1997; Mapelli, 2010). En la mateixa línia, i acollint una antiga demanda doctrinal, es van suprimir les penes de presó inferiors a sis mesos i es va introduir l'inèdit -i efímer- arrest de cap de setmana. No obstant això, simultàniament, es va optar pel manteniment, si més no suavitzat, de la tradicional "detenció substitutòria". Una figura que, *de facto*, possibilita la imposició de penes privatives de llibertat de curtíssima durada i sobre les que, malgrat al discutible i discutit pronunciament favorable del TC, es projecta l'allargada ombra de la "presó per deutes".

Disposem de seriosos dubtes sobre la idoneïtat de la multa com a instrument de prevenció i sanció de la delinqüència patrimonial lleu, ja sigui ocasional o reiterada. Però tenim la certesa que la nul·la i/o deficient investigació judicial de

l'autèntica capacitat econòmica del penat, de cap manera, contribueix a millorar la seva eficàcia. Així ho han posat de manifest els operadors jurídics entrevistats en el marc de la present investigació (Jutges d'instrucció i d'executòries, així com responsables dels centres penitenciaris), els quals han denunciat la insuficient dotació de mitjans materials i personals destinats a la comprovació d'aquest essencial element.

En aquest punt, es poden i han de diferenciar-se dos grups de casos. D'una banda, aquelles persones que, trobant-se en una situació de flagrant indigència o en els límits de l'exclusió social, opten per la comissió de petits furts com a mitjà puntual i/o complementari de subsistència. D'aquells altres que fan d'aquests petits atemptats contra la propietat no només el principal mitjà de vida, sinó la seva veritable professió. I que, en no poques ocasions, acaben formant part de grups o bandes organitzades i funcionalment molt actives que, de vegades, fins i tot mantenen vincles amb altres dedicades a activitats il·lícites de més calat (tràfic de drogues, proxenetisme, tràfic d'éssers humans amb finalitats d'explotació laboral o sexual, etc.).

Pel que fa als primers, la imposició de la multa, suposa una doble penalització de la pobresa contrària al principi d'igualtat en la mesura en que aquells qui posseeixen menys recursos tenen més dificultats per fer-la efectiva i, consegüentment, una major propensió a complir una RPS com forma substitutiva. No obstant això, contradictòriament, en casos extrems de marginació social les breus estades carceràries proporcionen a aquest vulnerable col·lectiu l'allotjament, el suport, la higiene i l'assistència mèdica bàsica de la qual manquen. De tal manera que, insistim, en les situacions més límit, la presó, paradoxalment, deixaria de ser un instrument al servei de la prevenció futura de delictes -i la reinserció delinqüents- per esdevenir un potenciador de la seva comissió en tant via alternativa -i absolutament atípica- d'accés a les prestacions més primàries.

Ara bé, el contrasentit resulta majúscul quan la multa és aplicada a aquells que han fet de la sostracció subreptícia la seva única font d'ingressos i tenen, diguem, un perfil més professionalitzat. I això per dos motius. En primer lloc, perquè donada la seva naturalesa pecuniària pot ser sufragada per un tercer,

restant-li això eficàcia preventiu-intimidatòria. Certament, a diferència del delinqüent més marginal, el professional pot eludir, senzillament, l'ingrés o la permanència a la presó mitjançant el pagament directe o l'efectuat per un membre de la família o company de l'organització. I, en segon lloc, perquè els escassos esforços desplegats en l'esbrinament de la situació econòmica del penat, es tradueixen en la imposició d'una quantitat que no es dedueix del sou real i efectiva capacitat i, consegüentment, de fàcil compliment. Una situació que, lluny de rebaixar l'incentiu de la comissió futurs de nous il·lícits, s'erigeix, contràriament, en un factor criminògen en comprovar l'autor com de rendible resulta el desenvolupament d'aquesta activitat delictiva davant dels menors costos que suportarà en el -hipotètic- cas de ser descobert pel sistema.

Com és sabut, la Generalitat no té competència en matèria de legislació penal i, per tant, capacitat per fixar la política criminal més adequada amb la qual prevenir i, si escau, sancionar aquesta i qualsevol altra manifestació criminal. És a dir, ni pot determinar quan i com es castiga el furt ni en quina mesura i grau es combat la reiteració delictiva en aquest particular àmbit. No obstant això, ostenta dues eines útils mitjançant les quals contrarestar aquesta preocupant realitat criminològica. D'una banda, i en tant Administració competent en la gestió executiva del sistema penitenciari català (art. 168.1 b. EAC), té la facultat de dissenyar els protocols que garanteixin la ràpida classificació d'aquests interns durant les seves breus però recurrents estades carceràries. I, per altre banda, està en la seva mà proporcionar el tractament rehabilitador *ad hoc* més apropiat per combatre els factors que afavoreixen -i es troben a l'origen- del seu reiteratiu comportament delictiu. Un tractament que, en el supòsit dels delinqüents amb un perfil més marginal, necessàriament, hauria de completar ja en llibertat amb l'exhaustiu seguiment dels serveis socials -i les ONG col·laboradores en la reinserció de presos- la gestió del quals posseeix, en exclusiva, la mateixa Generalitat (arts. 166 i 168.2 EAC).

Per altre banda, l'administració autonòmica també gaudeix de competències administratiu-judicials (arts. 101-109 EAC) que podrien contribuir a l'enfortiment dels equips humans i materials encaminats a la profunda millora de la investigació judicial de la situació econòmica de la que "pateix" o gaudeix el penat sancionat amb una multa. Certament, la metòdica i conscienciosa

acreditació de la seva situació patrimonial, ajudarà al Jutge o Tribunal a calibrar en quina mesura l'establiment d'una sanció pecuniària -en el cas que hi hagi una alternativa penològica expressament prevista- és la més oportuna per als que es troben en una situació d'indigència o propera a l'exclusió social. Però també contribuirà a fixar la quantitat més fidel i ajustada respecte als que sí que compten amb sobrats mitjans que, de forma sistemàtica, són ocultats, diligentment, a la pròpia Administració. En última instància es pretén dissuadir els potencials autors d'aquestes petites -però recurrents infraccions contra la propietat per mitjà de la internalització de l'elevat cost econòmic que suposa la seva comissió en l'hipotètic cas de ser detinguts i jutjats.

Així mateix, l'Administració autonòmica també gaudeix de competències per organitzar els treballs en benefici de la comunitat que pot ser una via de substitució de l'incompliment de la pena de multa que serveixi a la reinserció, molt especialment en el grup de penats que delinqueixen per raons de subsistència.

La gran importància de la capacitat de pagament en la pròpia naturalesa i configuració del sistema de dies-multa, contrasta, però, amb l'escassa atenció dispensada per la doctrina penalista. Més enllà de les referències -amb més o menys extensió- contingudes en els manuals de Part General, comentaris al Codi Penal i obres dedicades a l'estudi del sistema de penes en el seu conjunt, fins ara, només hi ha un treball "monogràfic" sobre la acreditació de la capacitat de pagament i, sense ànim de desmerèixer, elaborat per un processalista especialitzat en civil (Cachón, 2001). L'escàs interès mostrat pels teòrics del Dret penal, de cap manera, guarda justa relació amb la rellevància pràctica d'un element que, sobre el paper, està pensat, precisament, per contrarestar el principal inconvenient que, tradicionalment, ha suscitat la multa: el seu consubstancial caràcter discriminatori i, per tant, contrari al principi d'igualtat.

Ara bé, no podem endinsar-nos en l'anàlisi d'aquesta problemàtica, sense abans descriure, si més no succintament, els principals trets de la pena de dies-multa d'origen escandinau. Una modalitat de multa incorporada molt tard al nostre Codi penal, però que, sens dubte, va constituir un dels principals encerts

en la reordenació del sistema de penes operada al CP de 1995, aproximant-se així a les legislacions més avançades del dret comparat europeu.

4.2. Aproximació politico-criminal al sistema de dies-multa: concepte, avantatges -i inconvenients- i estructura

La multa és una pena patrimonial de naturalesa pecuniària caracteritzada pel pagament d'una quantitat de diners. Així ho ha deixat dit el mateix legislador quan en l'art. 50.1 CP, innecessàriament, assenyala "la pena de multa consistirà en la imposició al condemnat d'una sanció pecuniària". Tot i que es tracta d'una conseqüència jurídica amb un ampli recorregut històric, la veritat és que, en les últimes dècades, ha experimentat un progressiu protagonisme a Espanya i als països de la nostra òrbita socioeconòmic-política. Fins a tal punt que, com es va avançar, per a alguns autors s'hauria convertit en l'epicentre del sistema de penes en tant resposta primària contra la delinqüència menys greu (Mir, 2015).

Després de l'aprovació de la LLO 1/2015 i la supressió nominal de les faltes - ara, majoritàriament, reconvertides en delictes lleus-, la multa està prevista com a pena principal en determinats delictes i com a pena substitutiva de les penes privatives de llibertat. D'acord amb el que estableix l'art. 50.2 CP, el sistema del dies-multa constitueix la regla general i la multa proporcional, l'excepció. Quatre són les presentacions utilitzades pel legislador en l'establiment de la modalitat del dies-multa: com a pena única, com alternativa a les penes privatives de llibertat o d'altres drets i com a pena conjunta a les privatives de llibertat. No obstant això, mal pot sostenir-se que la multa constitueix una alternativa a la presó quan es constata que la fórmula més usual és, precisament, aquella que ambdues s'apliquen de forma cumulativa (Cachón i Cid, 1997).

Assenyala unànimement la doctrina que, davant de la presó -de curta durada- es presenta com una pena menys dessocialitzadora i estigmatitzant, perquè no aparta el penat del seu entorn familiar, social i laboral alhora que li permet seguir contribuint al seu propi sustento econòmic i al dels seus (Mapelli, 2010;

Muñoz i García, 2015). D'altra banda, destaca el seu caràcter quantificable i, per tant, teòricament, graduable a la gravetat de l'injust i a la situació economico-financera personal del penat (Mapelli, 2010; Muñoz i García, 2015). I, finalment, es fa èmfasi en els beneficis econòmics que el seu pagament reporta a l'Erari Públic davant del quantios cost que comporta el manteniment d'una població reclusa en augment. Unes quantitats que podrien contribuir, al mateix temps, a la millora del Sistema de Justícia Penal en general i a la reparació integral de les víctimes en particular (Mapelli, 2010).

No obstant això, els inconvenients igualment denunciats per la doctrina són variats i d'intensitat diversa. En primer lloc, es diu que, a diferència de la presó, la multa presenta importants dèficits d'eficàcia intimidatòria-preventiva, especialment, quan es preveu com a resposta principal a la comissió de delictes econòmic-empresarials (Muñoz i García, 2015). En segon lloc, es critica el fet que pugui ser fàcilment sufragada per un familiar o tercer i, d'aquesta manera, es vulneri el principi de personalitat de les penes en tant manifestació del de culpabilitat (Mapelli, 2010).

De totes les objeccions formulades destaca particularment el seu tracte desigual. S'afirma, amb raó, que la seva imposició no afecta de la mateixa manera a tots els ciutadans en la mesura que els menys afavorits tindran més dificultats per fer-la efectiva. Una situació de per si contrària al principi d'igualtat, però que s'aguditza, i de quina manera, quan es constata la perjudicial conseqüència que el seu impagament comporta als que són declarats insolvents. En efecte, les probabilitats de patir una RPS són directament proporcionals a la major o menor capacitat de pagament del reu. Com ha assenyalat molt expressivament MAPELLI "*la substitució de la multa per presó en cas d'insolvència significa de fet un agreujament de la pena per motius de pobresa*". D'aquí que no li falti raó a aquest autor quan, a continuació, qualifica de greu contrasentit la conceptualització de la multa com una alternativa a la presó (Mapelli, 2010).

De fet, el sistema de dies-multa es va idear per contrarestar els efectes desiguals consubstancialment atribuïts a aquesta sanció pecuniària. En efecte, en comparació amb la multa clàssica, aquesta modalitat permet vincular dos

aspectes crucials: d'una banda, l'acomodació de la quantitat de pena a la gravetat del fet perpetrat i la culpabilitat del seu autor; de l'altra, el assegurament de la igualtat d'impacte pel que fa a tots els seus potencials destinataris (Gracia et al., 2012; Jareño, 1994). Objectius tots dos que, si més no teòricament, es conjuguen millor en el sistema dels dies-multa a causa de la seva estructuració al voltant d'un doble element o fases: a) la fixació d'un nombre de quotes diàries, setmanals o mensuals en la concreció es pren en consideració la gravetat del delictes, és a dir, l'injust comès i el grau de culpabilitat del penat; i b) la determinació de l'import de la quota a sufragar per unitat temporal acordada i en la qual la capacitat de pagament del multat s'erigeix en l'únic i exclusiu criteri rector.

En sentit estricte, conviuen en el dret comparat dos models de dies multa. D'una banda, l'escandinau caracteritzat per la imposició d'un únic pagament que, lògicament, pot ser ajornat per facilitar el pagament al penat i en el qual es pren en consideració el patrimoni del penat en un moment determinat. I, de l'altra, l'anomenat sistema de multa temporal o multa duradora (*Laufzeitgeldstrafe*) en què l'ajornament no constitueix només una forma de facilitació del pagament, sinó, pròpiament, un element central de la seva configuració (Martínez-Buján, 1997). Com matisen alguns autors, mentre en els seus orígens el sistema escandinau va concebre la quota com una forma de pagament fraccionat la quantia es fixa per mitjà d'una global valoració del patrimoni present del penat, en la multa duradora es "*busca una major vinculació punitiva del reu «detractant» una quantitat d'ingressos nets d'acord amb el seu salari i les seves despeses*" (Mapelli, 2010). La idea és privar al penat d'una part dels seus ingressos amb l'objecte últim de restar-li durant un temps una certa capacitat de consum, potenciant així l'eficàcia preventiva de la multa. Això sí, com a contrapartida, requereix si és possible un major esforç judicial en la individualització de la mateixa, i l'èxit dependrà, a la vegada, de la millora dels canals informatius financer-patrimonials i de l'existència d'un nombre suficient de funcionaris o personal laboral assimilat amb precisos coneixements per demanar-la i interpretar i esbrinar així la real situació econòmica del reu més enllà de les dades, que més o menys interessadament, aquest últim els faciliti de *motu* propi (Mapelli, 2010).

Situats ja en el sistema acollit en el vigent Codi Penal, es pot concloure que el nostre legislador s'ha decantat pel primer dels models descrits. L'ajornament del pagament es configura, essencial i directament, com una forma de fraccionament encaminada a facilitar-lo en detriment de la seva consideració com a reforç punitiu de la multa mitjançant el seu pagament diferit en el temps. Així s'infereix clarament del que disposa l'art. 50.6 en la redacció donada per la LO 15/2003, de 25 de novembre, en què el legislador, prioritant les raons operatives sobre les preventives, ha fet del pagament en un únic termini la norma general i la seva postergació temporal l'excepció (Martínez-Buján, 1997). D'aquesta manera es va donar carta de naturalesa legal a la discutible pràctica judicial que permetia la liquidació en una sola ocasió de totes les quotes imposades, desposseint així a la multa del seu contingut temporal. I, el que és més greu, diluint la càrrega preventiva que garanteix el pagament periòdic en dos sentits estretament emparentats: a) possibilitant el contacte puntual del penat amb l'Administració de Justícia quan es fa efectiva la corresponent quota decretada; i b) recordant-li que encara té un deute pendent amb la Justícia a resultes de la responsabilitat penal en què va incórrer amb motiu del delicte comès en el seu dia (Mapelli, 2010; Muñoz i García, 2015).

Les dues fases consubstancials a la pena de dies-multa s'han plasmat en els preceptes destinats a l'establiment del seu règim jurídic (arts. 50-53 CP). Certament, es concreten tant els límits temporals (mínim 10 dies/màxim 2 anys) com la forquilla de quantificació situada, en el cas de les persones físiques, entre 2 i 400 euros, i pel que fa a les persones jurídiques, en un mínim de 30 i un màxim de 5000 euros (art. 50.3 i 4 CP). Així mateix, s'indica que Jutges i Tribunals han de determinar l'extensió temporal, motivadament, d'acord amb les regles contingudes en el capítol II del títol III, és a dir, les generals aplicables a la individualització de la pena (art. 50.5 incís primer). Unes regles que, com ja ha apuntat la doctrina, en alguns delictes es combinen, excepcionalment, amb altres criteris, tal com succeeix en l'actualitat, en el marc del delicte de danys, "*condició econòmica de la víctima i la quantia del dany*" (art. 263 CP) (Mapelli, 2010).

D'altra banda, la capacitat econòmica del penat s'erigeix en l'únic element sobre el qual es quantifica la quota a multiplicar pel nombre de dies-multa

prèviament fixat. Així ho ha deixat meridianament clar el legislador, en assenyalar que els Jutges i Tribunals han de *“fixar en la sentència, l'import d'aquestes quotes, tenint en compte per a això exclusivament la situació econòmica del penat”* (art. 50.5 CP). Una operació en la qual, com a continuació aclareix, s'han de prendre en consideració *“el seu patrimoni, ingressos, obligacions i càrregues familiars i altres circumstàncies personals del mateix”*.

4.3. Dèficits d'aplicació de la pena de dies-multa: l'acreditació de la capacitat econòmica real del penat

No obstant, les expectatives teòriques no s'han acabat de materialitzar en la pràctica. Així, l'element dissenyat per combatre el tracte desigual imputat a la multa en general, lluny de corregir aquesta injusta anomalia, ha llastat les pròpies bondats atribuïdes al sistema de dies-multa en particular (Cachón i Cid, 1997). Dues circumstàncies ho han provocat. L'endèmica manca de mitjans humans i materials destinats a l'Administració de Justícia que, en aquest cas, s'ha traduït en una deficitària averigüació de la real capacitat de pagament durant la crucial fase d'execució de la pena pecuniària (Cachón i Cid, 1997).

En efecte, la limitada eficàcia del dies-multa com a alternativa a la presó en la lluita contra la delinqüència mitjana o petita, no es troba marcada per un defecte en el disseny del seu règim jurídic-substantiu, sinó, fonamental i principalment, per les mancances processals, organitzatives i materials que dificulten l'adequada indagació de l'autèntica capacitat econòmica en els dos grups de casos més extrems. És a dir, respecte als que disposen d'elevats recursos i aquells altres que, contràriament, es troben en una situació d'indigència, pròxima a l'exclusió social o compten amb uns modestos ingressos (Martínez-Buján 1997; Cachón i Cid, 1997). En el primer cas perquè aquests dèficits organitzatiu-estructurals afavoriran la imposició d'una quantitat manifestament inferior a la disponibilitat econòmica amb la qual explica el multat. La qual cosa restarà eficàcia preventiu-intimidatòria a una pena, morfològicament, idònia per rebaixar els incentius per a la comissió de qualsevol delictes motivat per l'obtenció d'un benefici econòmic (Baucells, 2012;

Fernández, 2013). En el segon perquè, precisament, el nul esforç desplegat en la investigació d'aquest requisit central tant en instrucció com en el plenari, obligarà al Jutge a decretar una pena que de cap manera s'ajustarà al perfil de qui ha estat condemnat, per exemple, com a autor de la derogada falta de furt reconvertida en delictes lleus (art. 234.2 CP).

El legislador no facilita la tasca exercida per l'aplicador en el terreny substantiu, però tampoc en l'estrictament processal. En efecte, aquests comportaments són sancionats, únicament, amb una pena de multa d'un a tres mesos. I el renovat "Judici de Faltes", ara denominat "Del procediment per al judici sobre delictes lleus" (arts. 962 i següents de la LECrim), es caracteritza per la simplicitat (no té fase instructora) i la celeritat. Trets tots dos que no es corresponen amb el temps que comporta tota perquisició encaminada a determinar la disponibilitat econòmica del reu. Les dues mancances podrien mitigar-se, respectivament, mitjançant la inclusió -com un mal menor- d'una pena alternativa a la multa i la postergació de la quantificació a l'execució en detriment del seu vigent fixació en sentència (art. 50.5 CP). Una possibilitat ja prevista en l'àmbit de la suspensió condicional de les penes privatives de llibertat, tal com s'infereix del que assenyala el renovat art. 80 CP després de la modificació operada en la LO 1/2015 (*"els Jutges i Tribunals, mitjançant resolució motivada..."*).

D'altra banda, la situació anteriorment descrita resulta doblement injusta en relació als menys afavorits perquè, a diferència dels que més tenen, podrien ser privats de la seva llibertat en el presumible cas que la seva insolvència activi la RPS. No desconeixem que en aquests casos es podria evitar la presó per una doble via. La concessió de la suspensió condicional de la RPS atenent a la seva consideració com a pena privativa de llibertat. O el seu compliment en forma de TBC o de localització permanent. No obstant això, també sabem que el seu persistent estat de marginalitat o limitador amb l'exclusió social no afavorirà el pronòstic de risc, per tant, l'obtenció de l'esmentat substitutiu penal. De la mateixa manera que no pot descartar-se la possibilitat de que qui malviu o manca de tot arrelament social rebutgi la realització d'un TBC i "prefereixi", per comoditat i/o necessitat, ingressar a la presó per un curtíssim espai de temps.

Ningú nega la complexitat que comporta la investigació de la capacitat econòmica que té el multat (Mapelli, 2010 ; Cachón i Cid, 1997), però no es pot obviar la dificultat simplement assumint una sèrie d'automatismes que minen la credibilitat de l'Administració de Justícia en el seu conjunt. Una pràctica en la que ha jugat un paper significatiu el propi TS amb la seva benintencionada i garantista doctrina que, lluny de solucionar materialment el problema, només ha contribuït a aplanar formalment el camí a la -mal- anomenada jurisprudència menor. Efectivament, l'Alt Tribunal ha dit que la concreció d'un determinat import sense el previ anàlisi de la situació econòmica del reu conculcaria el dret a la tutela judicial efectiva (art. 24.1 CE), per com aquesta manera de fer limita les possibilitats de recurs al desconèixer les raons que han conduït el jutjador a fixar un de quota en detriment d'una altra. De ometre aquesta preceptiva motivació, considera el TS que s'haurà d'optar per la imposició de la mínima quota possible en aplicació del principi *in dubio pro reo*. Una quota que en la praxi judicial acostuma a situar-se en la franja dels 6 euros, tot reservant-se la quantia mínima (2 euros) en els casos d'acreditada indigència (STS 1377/2001, 11-07, RJ. 2001\5961, Pte. Conde-Pumpido Tourón, FJ. 5º).

Certament, el TS ha obert la porta a aquesta mena de "*dilució motivadora*" operada per la jurisprudència menor quan, de forma constant, manté que els jutjadors no estan obligats a "*efectuar una inquisició exhaustiva de tots els factors directes i indirectes que puguin afectar a les disponibilitats econòmiques de l'acusat, el que resulta impossible i és, a més, desproporcionat, sinó únicament han de prendre en consideració aquelles dades essencials que permetin efectuar una raonable ponderació de la quantia proporcionada de la multa que hagi d'imposar*" (STS 175/2001, 12-02, RJ. 2001\280, Ptes. Conde-Pumpido Tourón, FJ. 6º). Una garantista doctrina que, com s'ha avançat, no s'ha traduït en un major esforç dels nostres jutjadors en pro de la fefaent constatació de la concreta capacitat econòmica disponible pel reu, sinó que, contràriament, ha portat amb si dues rebutjables pràctiques judicials: **a)** la imposició de la quantia mínima com a forma d'elusió de l'obligada motivació i la simultània desactivació del potencial recurs; i **b)** un desplaçament en exclusiva de la tasca investigadora del jutjador a l'acusació particular, en els casos, és clar, que s'ha personat en el procés i en l'absència -afegiria- no ha estat

suplerta pel Ministeri Públic malgrat la seva doble condició de defensor de la “legalitat” i de l’interès general (Fernández, pp. 159 i ss).

5. Responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa: comentaris a la llum de l'experiència anglosaxona

5.1. Antecedents: de la micro-comparació al *tertium comparationis* de la RPS

Si es vol fer una comparació germinal (des del punt de vista del mètode comparat) entre el que succeeix en l'ordenament espanyol i en l'àmbit anglosaxó, abans que tot hem de definir "un model abstracte d'investigació" per posteriorment confrontar-lo amb el que succeeix a Espanya (*comparatum*) i amb el que succeeix en altres ordenament del *common law* (*comparandum*). Només d'aquesta manera serà possible albirar diferències i confirmar semblances que puguin servir de noves alternatives d'anàlisi per al tema d'aquest treball. En efecte, en mètode comparat a aquesta entitat abstracta se la denomina *tertium comparationis* (Vergottini, 2004).

Tal i com ja s'ha esmentat al llarg de la present recerca, per RPS, per l'impagament de la multa, en seu penal, s'entén de les conseqüències penològiques juridico-penals que l'ordenament jurídic preveu davant el no pagament de la multa amb la finalitat de compel·lir al seu pagament, per una banda, o de cercar una alternativa a la realització de l'amenaça penal originàriament pecuniària, per un altra. És important destacar que l'objecte d'anàlisi no inclou les mesures de constrenyiment per compel·lir el pagament de la multa, sinó aquelles que compleixen aquesta funció a partir d'elements penològics. D'altra banda, tampoc es tracta de buscar una simple alternativa al no pagament de la multa, sinó una que comporti la realització del retret penal (amb el respecte de tots els seus principis), tot mantenint la prohibició de la conducta realitzada a través d'una amenaça d'imposició d'una conseqüència negativa per als drets de l'individu.

En els apartats següents es desenvoluparan tots dos models, tot posant l'accent en la responsabilitat personal subsidiària i fent referència a qüestions més generals de la pena de multa quan sigui necessari per aportar context a l'enteniment del tema que es pretén desenvolupar.

En aquesta part d'aquesta recerca es tractarà sobre la RPS per impagament de multa amb especial referència a la presó. L'objectiu d'aquest punt serà el d'esbossar elements que permetin respondre les següents preguntes: Quines formes de reacció punitiva són possibles quan resulta impagada una multa penal? I d'aquestes, quines són les més desitjables?

Per respondre la primera pregunta, farem ús del mètode comparat, per comprendre com es resol aquesta qüestió en un àmbit jurisdiccional diferent buscant un anàlisi anàleg al sistema de justícia penal espanyol. Per respondre la segona pregunta, en canvi, ens podem valdre d'arguments normatius o utilitaristes, així com dels instruments europeus que aporten llum en aquesta qüestió.

5.2. El model anglès de responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa

5.2.1. Plantejament

El Regne Unit es presenta, des del punt de vista de l'aflicció penal, com un sistema tripartit en el qual es poden imposar penes de presó, penes comunitàries ("*community sentences*" o "mesura penal alternativa") i penes de multa. La multa és la pena comuna per a les infraccions penals de menor gravetat ("*summary offences*") i pot ser imposada, també, en la majoria dels delictes de major gravetat ("*indictable offences*"). Encara que l'any 1975 el 55% de la sentències eren a pena de multa, això s'ha reduït considerablement arribant, per exemple, a un 22% l'any 2004 (Ashworth, 2007).

Paradoxalment, en l'àmbit del *Common Law* s'ha tingut com a important referència el sistema europeu continental de "dies-multa", específicament el model germànic i suís. En efecte, estudis empírics realitzat a la dècada dels 80 van mostrar que tot i existir un escepticisme inicial respecte dels Jutges, els Tribunals es van anar ràpidament acostumant a calcular multes en unitats, a establir nivells de multa més realistes, millorant notablement la seva aplicació i compliment amb un menor recurs a la presó subsidiària per impagament de

multa (Ashworth, 2010; Moxon et al., 1990). D'aquesta forma el sistema de "dies-multes" va ser introduït per la *Criminal Justice Act* de l'any 1991. No obstant això, va ser abolit l'any 1993 per la *Criminal Justice Act* del mateix any.

Amb el canvi normatiu, el sistema legal per calcular les unitats de les multes va esdevindre molt complex no només en comparació amb el que s'havia vist en les experimentacions, sinó que també va establir multa molt elevades per il·lícits que anteriorment rebien multes baixes (Ashworth, 2010).

Actualment s'ha produït un retorn cap al sistema de dies multa on els Jutges han de considerar la gravetat de l'ofensa i les circumstàncies financeres del penat per imposar la multa. Per la seva banda, la *Magistrates' Court Sentencing Guidelines* (d'ara endavant MCSG), apartat "*Approach to the assessment of fines*", assenyala que els Jutges, per imposar les multes, han de seleccionar o classificar el delictes en dins de tres graus (Band A, Band B, Band C) per als quals es preveu diversos rangs pecuniaris segons els ingressos setmanals del penat d'acord amb la següent taula:

Taula 1. Rangs pecuniaris segons el grau del delictes i els ingressos.

	Valor mínim	Rang
Multa band A	50% Ingressos setmanals rellevants (ISR)	25-75% ISR
Multa band B	100% ISR	75-125% ISR
Multa band C	150% ISR	125%-175% ISR

S'entén per ingrés setmanal rellevant (ISR) la quantitat de diners que el penat rep setmanalment com a empleat o com a autònom sobre la qual es dedueixen els impostos i seguretat social². Quan la suma sigui superior als £110 el valor del ISR serà, en conseqüència, el que efectivament es rebí. Si el penat té un ingrés inferior a £110, aleshores es considera que l'ISR és equivalent a £110. Si no es posseeix informació es considerarà, en general, que el ISR ascendeix a £400, excepte quan sigui evident que es tracti d'un penat d'escassos

² *Magistrates' Court Sentencing Guidelines* (d'ara en endavant MCSG), 2014, p. 148.

recursos i amb intervencions assistencials en aquest cas es considera que el valor és de £110³.

Pel que fa a les circumstàncies econòmiques del penat, aquestes no han d'influir en la valoració de la gravetat del delicte o del fet (band A, B, C) però sí en la determinació de la quantitat exacta en el tram fixat. És un barem que pot rebaixar o incrementar el valor ISR però mai alterar les bandes de gravetat del delicte. L'ISR ja pren en consideració les despeses ordinàries que cada penat requereix per viure. Des d'aquesta perspectiva, només es considera important en matèria de circumstàncies financeres del penat una despesa que redueixi notablement la seva capacitat de pagament del mateix ⁴. En sentit contrari, s'ha de tenir en compte per ajustar la suma del tram de la multa quan les despeses del penat són substancialment inferiors a les esperades. D'altra banda, els estalvis del penat no seran considerats. Només es consideren, en general, els ingressos del penat, i no els del seu grup familiar, i poden ser considerades futures expectatives d'obtenir treball o algun guany per establir la suma de la multa quan el Tribunal consideri que existeix una divergència entre la capacitat de pagament real del penat i la determinació de l'ISR. Finalment, no s'inclouen en la ISR els crèdits fiscals, subsidis d'habitatge, familiar o altres de similars

D'altra banda, la multa no pot superar els límits legals quan ells s'estableixi d'acord amb els següents nivells.

Límit màxim de quantia de multa segons nivell	
Nivell 1	£ 200
Nivell 2	£ 500
Nivell 3	£ 1000
Nivell 4	£ 2,500
Nivell 5	£ 5000

³ Segons MCSG, la quantitat de £ 110 obeeix a el valor mitjà entre el subsidis d'atur que rep qualsevol treball i la renda mínima que un treballador rep per treballar 30 hores a la setmana.

⁴ MCSG, p. 149.

5.2.2.Particularitat d'Imposició de la multa per la *Magistrate Court*

La *Criminal Justice Act 2003* presenta la regulació de la multa a partir de les seccions 162 i següents. Segons aquest cos normatiu la suma de la multa ha de reflectir la gravetat de l'ofensa [sec.164 (2)] i les circumstàncies financeres del penat [sec.164 (4)], per a la qual les corts, un cop fixat el nivell de la multa, requerirà a l'autor antecedent per investigar la seva capacitat financera abans de determinar el valor de la multa [sec.162; 164 (1)]. Generalment, el màxim valor de multa que pot imposar *the Magistrates' Court* és de £ 5000, però, per als fets comesos amb posterioritat al 15 de març del 2015, en la majoria de casos no s'estableix un límit màxim de multa a imposar.

El mateix cos legal ha proveït una sèrie de mesures administratives tendents al compliment del pagament de la multa (*"Attachment of earnings orders", "applications for benefit deductions", "Collection orders", "Remission of fine", etc.*). D'altra banda, davant l'impagament de la multa els Jutges podran decretar presó per impagament (*"imprisonment for default"*) segons es regula en la secció 82 i següents de *Magistrates' Courts Act 1980*. De manera general es pot afirmar que els Jutges tenen la facultat de decretar una presó per impagament de la multa quan, prèviament, s'ha constatat que el penat té la capacitat econòmica per pagar la multa immediatament [sec.82 (1) (a)]. El període de presó per incompliment de multa ha de ser el mínim possible i està fixat en *Schedule 4 de Magistrates' Courts Act 1980* segons el següent esquema que configura els valors màxims a imposar depenent el valor de la multa:

Períodes màxims de presó per impagament de multa	
Suma que no excedeix de £200	7 dies
Entre £200 y £500	14 dies
Entre £500 y £1000	28 dies
Entre £1000 y £2500	45 dies
Entre £2500 y £5000	3 mesos

Períodes màxims de presó per impagament de multa	
Entre £5000 y £10000	6 mesos
Suma que excedeixi £10000	12 mesos

Adicionalment, el període de presó pot ser suspès a condició de pagament.

5.2.3. Imposició de la multa per la *Crown Court*

La pena de multa mitjançant el càlcul de sistema de “dies-multa” mai ha estat aplicat per la *Crown Court*. En efecte, el Tribunal segueix aplicant l'estatut General de les multes incloent el principi que la multa s'ha d'incrementar en quant les capacitats econòmiques millorin o reduir-se per la constatació d'existència de mitjans limitats. En efecte, la *Crown Court* pot imposar una multa (no assenyalant cap altre límit que els mitjans de l'ofensor) en lloc o en addició a qualsevol altra mesura que s'aplica a l'autor [sec.163]. Encara que, com ja s'ha posat de manifest, la imposició de multes per la *Crown Court* és poc freqüent (Ashworth, 2010).

El Schedule 6 de *The Court Act de 2003*, contempla la possibilitat d'acordar amb el condemnat un treball substitutori del pagament de la multa (*“Fine Payment Work”*), prèvia execució de regles i procediments tendents a compel·lir el pagament de la multa, assegurant-se que les capacitats econòmiques de l'individu no permeten un pagament íntegre de la multa.

Finalment, la secció 152 (2) del *Criminal Justice Act de 2003* imposa que les corts no decretin mesures restrictives de llibertat sense prèviament valorar si la imposició d'una multa o un MPA pot ser justificada en relació amb l'ofensa comesa. Aquesta discrecionalitat pot ocasionar que s'imposin multes quan els penats estiguin propers a complir requisits per a altres MPA, el que pot fer que les corts multin aquells que puguin pagar grans quantitats i empresonar els que presenten menys recursos (Ashwoth, 2010).

En un altre sentit, la *Crown Court* ha de fixar els termes de presó per impagament de la multa d'acord amb els màxims continguts en la secció 139

(4) de *Powers of Criminal Courts (Sentencing) Act 2000*, tal i com s'expressa en la següent taula:

Períodes màxims de presó per impagament de la multa	
Suma que no excedeixi de £200	7 dies
Suma entre £200 i £500	14 dies
Suma entre £500 i £1000	28 dies
Suma entre £1000 i £2500	45 dies
Suma entre £2500 i £5000	3 mesos
Suma entre £5000 i £10000	6 mesos
Suma entre £10000 i £20000	12 mesos
Suma entre £20000 i £50000	18 mesos
Suma entre £50000 i £100000	2 anys
Suma entre £100000 i £250000	3 anys
Suma entre £ 250000 i £1 milió	5 anys
Suma que excedeixi d' £1 milió	10 anys

A la pràctica, l'aplicació de la RPS com a pena de presó en els rangs superiors és poc freqüent. Tot i així, el Tribunal té completa llibertat per individualitzar la suma de la multa dins d'un determinat grau (Sprack, 2000).

Finalment, en el cas d'Irlanda, per exemple, la *Fines Act 2010*, apartat tercer, 18 i 19, considera la possibilitat d'imposar, en primer lloc, TBC per impagament de multa, així com decretar la entrada a presó per impagament de multes. El problema que suscita aquest tema és que els Jutges estan aplicant directament l'entrada a presó, fins i tot per un període molt curt, elevant en excés els costos de presó amb relació als que implicarien un treball en benefici de la comunitat.

5.3. El model Espanyol de la RPS

Els codis decimonònics utilitzaven diferents nomenclatures per referir-se a la RPS. En efecte, s'ha denominat "arrest" (article 91 CP 1982), "presó" (...) per via de substitució o constrenyiment" (article 49 CP 1948) i "responsabilitat penal subsidiària" (article 50 CP 1870). Aquesta última s'ha consolidat fins als nostres dies, passant a formar part del *nomen iuris* utilitzat en article 53 CP 1945. Com bé adverteix la doctrina, aquesta evolució històrica no vol dir que el contingut de la RPS s'hagi mantingut invariable des de la primera vegada que legislativament se'l va denominar d'aquesta manera (Roca, 2003). Més aviat al contrari: l'evolució històrica de la RPS mostra una transició en la seva naturalesa des d'una mesura de simple constrenyiment (com les prevencions que pot decretar un Jutge quan no es compleixen amb certes càrregues processals) cap a la configuració de la RPS com una veritable pena alternativa (que no comunitària) que es fa exigible quan es verifica la condició de no pagament. D'altra banda, la nomenclatura de RPS acull l'alternativa que la mateixa sigui complerta ja sigui com a presó substitutòria, ja com a treball en benefici de la comunitat (art. 53 CP 1. I 2. *in fine*).

Respecte a la naturalesa jurídica de l'RPS, el legislador no només ha consagrat expressament la seva naturalesa punitiva, sinó que va més enllà, qualificant-la de pena privativa de llibertat (art. 35 CP). Segons la doctrina, la qüestió relativa a la naturalesa jurídica guarda relació amb dues qüestions addicionals: a) la relació de la RPS amb la resta de penes privatives de llibertat de l'art. 35 CP; i b) la naturalesa de la substitució de les multes impagades per altres penes previstes (Mapelli, 2001).

La configuració de la RPS com a pena en un sentit material i no únicament com a constrenyiment podria ser una raó que expliqués per què ha d'estar sotmès a una mateixa exigència de qualitat probatòria (estàndard del dubte raonable) un delicte amb pena privativa de llibertat i un delicte lleu amb pena de multa, en contra de l'opinió d'alguns autors (Ferrer, 2003).

Amb anterioritat al 2010, la doctrina criticava l'adjectiu "personal" del RPS, per entendre implícit en cadascuna de les penes del CP (Roca, 2003). Avui, potser,

té més sentit amb la introducció de la responsabilitat penal de les persones jurídiques, encara que es faci referència expressa a la part final de l'art. 53 CP.

Per la seva banda, la LLO 1/2015, de 30 de març, per la qual es reforma la LLO 10/1995, de 23 de novembre, del CP, modifica l'article 53.1 CP, principalment, per adequar-lo a la supressió de les faltes operades per aquesta llei. Des d'aquesta perspectiva, i assumint la possibilitat d'imposició d'una localització permanent com a pena subsidiària per impagament de multa, la veritat és que aquella pena pot arribar a un límit màxim d'un any i tres mesos. És clar que aquesta extensió és massa elevada per una pena d'aquestes característiques, especialment considerant la limitació general de la localització permanent, amb una durada màxima de sis mesos (Faraldo, 2015).

Pel que fa als estudis locals respecte de la RPS i el pagament de les multes, a Espanya mostren que el 74,5% dels infractors condemnats a penes de multa (d'una mostra total de 906 expedients) les acaba pagant. Només el 25,5% de la mostra no paga, dels quals el 56,5% (56 casos) acaba a la presó per impagament de multa (Cid y Larrauri, 2002). En una primera constatació, la reacció més freqüent del sistema penal espanyol davant l'impagament de la multa és la pena privativa de llibertat. Aquesta conclusió no només està corroborada per la investigació que acaba de ser esmentada, sinó també per les dades proporcionades pel CEJFE, segons les quals el 20,1% dels excarcerats del 2010 es correspon a penats que complien presó per impagament de multa. Noti's, però, que a Catalunya els condemnats a presó per impagament de multa en l'any 2010 són gairebé el mateix nombre (684 casos) que els penats pel mateix motiu en tot el Regne Unit l'any 2013 (763 casos).

5.4. Consideracions judicials de la problemàtica a la llum de la comparativa realitzada

5.4.1. La presó com a primera opció davant l'impagament de la multa

Per ser la pena de multa de menor gravetat que altres i que, alhora, se situa en el límit inferior de les conductes sancionada penalment, és que, en general, no és un objecte d'estudi gaire freqüent per penalistes i criminòlegs. Menys encara quan es tracta de la RPS per impagament de la multa. Però això no és només una realitat local, sinó també una altra comú a gran part d'Europa. Moltes de les dificultats de la pena de multa en l'àmbit anglosaxó, per exemple, poden ser associades, entre altres factors, al dèficit que presenta la literatura especialitzada sobre el tema (O'Malley, 2009).

Si bé la crítica a les penes curtes de presó està molt estesa, els estudis criminològics no han pogut acreditar o mostrar que una pena de curta durada sigui més perjudicial que una pena alternativa o un treball en benefici de la comunitat (Killias et al., 2010), s'ha de prendre en consideració altres factors per optar legislativament per una o una altra. En efecte, aquesta assertió de superior eficàcia ja va ser posada en dubte per Bottoms quan evidencià que els Tribunals acostumaven a escollir com a destinataris de la pena de multa els subjectes que presentaven una major estabilitat laboral. Aquestes circumstàncies, però, no indiquen un risc més baix de reincidència (Bottoms, 1973). En efecte, tot i que determinades normes obliguen a prendre en consideració la situació econòmica del penat, en cas que això no sigui possible, aleshores igualment s'infringeix el principi d'igualtat en l'impacte de la mesura ("*principle of equal impact*") (Ashwoth, 2010).

Part de la doctrina considera que l'opció majoritària dels Jutges per la presó com a mesura de reacció davant l'impagament de multa obeeix a les següents raons: cultura judicial, incongruència legislativa i dificultats en la gestió de les MPA (Cidi Larrauri, 2002). En l'anàlisi de les entrevistes realitzades en el marc del present projecte (*infra*) es podrà comprovar com algunes d'aquestes raons es qüestionen, altres es confirmen i n'apareixen, finalment, de noves.

5.4.2. La presó com RPS: *Ultima ratio*

La configuració actual de la presó com RPS, en el marc de les dades proporcionades pel CEJFE ens porten a qüestionar si, finalment, es pot obtenir algun benefici social i/o per al penat quan s'adopta la presó, generalment de

curta durada, que ni tan sols dóna temps de classificar al penat quan ja ha de tornar a sortir.

En efecte, la presó per RPS és una norma de tancament de sistema (Álvarez, 2012), però tampoc s'ha de perdre de vista que la pena principal del delictes o ofensa és una multa i no una pena privativa de llibertat.

A partir dels anys 90 podem identificar una fugida des de la presó per impagament de multa cap a altres formes de compliment substitutori que no impliquin l'entrada a la presó. Per exemple, al Regne Unit, per l'acció del *Lord Chancellor's Department* i per les noves atribucions donades als Jutges penals per mitjà de les modificacions introduïdes en la *Court Act 2003*, el nombre de persones que han ingressat a presó per impagament de multa ha passat de 22.000 interns a l'any 1994, fins arribar als 1000 individus aproximadament en l'any 2007. L'any 2013, van ingressar 763 persones a presó per impagament de multa. Si considerem que el total d'ingressos a presó en aquest mateix any per condemna (és a dir, sense comptar preventius) va ser de 82.305 persones, llavors el percentatge d'ingressos a presó per impagament de multa és menor al 1% (0,92%)⁵.

Aquesta fugida de la presó per l'impagament de multa va produir, entre altres raons, per dues resolucions judicials que han conformat precedents històrics: Oldham i Cawley (1996) i Stockport i Conlon (1997). En aquestes decisions es requereix als Tribunals donar una consideració activa a totes les alternatives penals abans d'enviar a un impagador de multa a la presó, i indicar aquests motius en audiència pública. La primera d'aquestes sentències es refereix a "joves" impagadors; la segona, a "adults" condemnats que no paguen la multa.

Aquesta tendència de fugida de la presó en el cas de la RPS també s'ha traslladat a Europa. En efecte, la Recomanació Núm. R (92) 17 sobre "Coherència en la imposició de penes" ("*Consistency in Sentencing*")⁶ del Comitè de Ministres de Europa, del 19 d'octubre de 1992, per la qual es

⁵ Càlcul propi a partir dels butlletins trimestrals d'estadística de gestió de penats *Offender Management Statistics Quarterly Bulletin, England and Wales. Variable Prison Receptions*.

⁶ S'ha optat per aquesta traducció, tot assumint-se que el terme "*sentencing*" és de gran dificultat i cap concepte en català pot abastar completament el que significa.

persegueix evitar la disparitat injustificada en les condemnes, s'ocupa de l'incompliment de les penes no privatives de llibertat al núm. 7, de l'apartat B (estructura de les penes):

“(...)el penat no ha de ser enviat a la presó excepte si el Tribunal es troba convençut que tots els altres mètodes legalment establerts han estat utilitzats o són inadequats, així com corroborar que el delinqüent ha tingut la capacitat de complir amb l'ordre en primer lloc”.

I, específicament pel que fa a la multa es recomana que:

“a) com una qüestió de principi, cada multa s'ha d'establir dins els mitjans del penat a qui s'imposa;

b) la privació de la llibertat s'ha d'evitar en la mesura possible en els casos d'incapacitat de pagament, tenint en compte el fet que el delictes original va ser considerat prou greu per l'empresonament o perquè tal pena era inadequada per altres raons;

c) els Estats han d'explorar, amb urgència, altres mesures no privatives de llibertat per fer complir el pagament de multes, tot incloent la suspensió del pagament i la modificació de la condemna”.

En un altre sentit, també és possible trobar posicions en favor d'aquesta fugida a Estats Units (Gillin, 1945), on estudis recents aprecien un menor risc de reincidència quan s'opta per un *community service* en comptes de la imposició d'una multa o una pena privativa de llibertat (Bouffard y Muftic, 2007).

Es pot afirmar que en Anglaterra i Europa existeix una tendència, cada cop més freqüent, consistent a aplicar mesures no privatives de llibertat alternativament a la pena de presó per RPS. Aquesta tendència es tradueix un major respecte a la dignitat humana del penat. També presenta una segona conseqüència directa: una millor optimització dels recursos emprats als centres penitenciaris, fruit de l'ús de la presó com a últim recurs, i no com a centre d'internament de penats que ingressen en els centres presó per un breu lapse de temps, als quals, generalment, no se'ls pot categoritzar ni intervenir de cara a la reinserció i reeducació social.

5.4.3. La determinació de la capacitat econòmica del penat mitjançant protocols: cap a un sistema de pagament efectiu

En l'àmbit del *common law*, sovint la multa es presenta com una pena ideal per les següents característiques: és fàcil de calibrar (els Jutges poden interpretar de millor manera la gravetat i la culpabilitat); no implica coerció física i és no intrusiva; no és necessària la supervisió del penat; la seva ponderació no es troba contaminada amb altres valors com certes evidències de rehabilitació que podrien condicionar altres penes (Ashworth, 2010); és econòmica per a l'Estat; i, finalment, és divisible i no imposa estigma com ho fa complir una pena a la presó (Sutherland, 1955).

Bentham afirmava que les penes pecuniàries eren la forma ideal de pena liberal (Bentham, 1962). Considerava que seria bo que la legislació reduís les conseqüències jurídiques dels il·lícits a simples compensacions pecuniàries, ja que, d'aquesta manera, el mal derivat del delictes cessaria en la seva pràctica totalitat. Per aquest autor, les penes pecuniàries podien adaptar-se per mantenir una equitat entre rics i pobres, tot calculant, en consideració a la riquesa de cada un, una quantitat fixa per pagar (Bentham, 2007). Ara, el que resulta completament paradoxal el principal col·lectiu implicat en la situació objecte de l'informe és, precisament, aquells condemnats a pena de multa que, per diverses circumstàncies no n'han realitzat el pagament. És més: segons les dades proporcionades pel CEJFE els principals implicats en la RPS són aquells condemnats a penes de multa per delictes contra la propietat.

Ara bé, una forma d'evitar que els impagadors de multa vagin a la presó és, precisament, que paguin les multes. I per a això és fonamental determinar les capacitats econòmiques del penat i les seves circumstàncies personals, com ja s'ha tractat en una altra part d'aquesta investigació. En efecte, al Regne Unit s'ha pogut comprovar que és més probable que els penats paguin la multa si es determinen de millor manera les seves condicions econòmiques (Moxon et al., 1990).

Alguns estudis posen de relleu que gran part dels impagadors de multa són aturat amb menors al seu càrrec. En general, el risc d'impagament es troba directament vinculat a problemes financers i personals (Moore, 2001).

5.4.4. Altres sortides judicials no privatives de llibertat: Treballs en benefici de la comunitat

L'ús de MPA per reaccionar davant l'incompliment de la pena de multa ha estat àmpliament defensat per la doctrina. Ho ha estat, en especial, el cas dels TBC, ja que s'estima que a través de la realització d'un servei a la comunitat s'estaria produint una reparació simbòlica del dany causat (González, 2013).

No obstant, el compliment de MPA també porta aparellat greus inconvenients. En particular, per a perfils de condemnat amb estil de vida desorganitzat, per als quals qüestions com ara el compliment d'un horari podria representar una dificultat extraordinària. Aquestes circumstàncies poden provocar una desproporcionada extensió del control penal sobre la vida del penat al llarg del temps (delicte originari, multa, impagament de multa, TBC per RPS, incompliment del TBC, presó per RPS, etc.).

A la vista d'aquestes dificultats, la pena de presó deixa de semblar tan indesitjable, especialment en aquells casos on el penat no percep els seus efectes negatius.

Malgrat el suport doctrinal (i fins i tot institucional) al TBC com a forma de RPS, s'ha afirmat que el seu ús judicial és escàs (Cid i Larrauri, 2002). Tot i que en l'actualitat no es disposa de xifres fiables sobre l'aplicació de TBC respecte de la presó per RPS, tot indica que aquella pena continua sent d'aplicació clarament minoritària (Blay, 2010).

El foment de la utilització del TBC apareix en el món anglosaxó, així com per part de la doctrina espanyola com una de les millors solucions a la problemàtica plantejada (Cid y Larrauri, 2002).

En efecte, podria efectuar-se una modificació legal en cas que el TBC no fos una resposta adequada per al penat per permetre als Jutges imposar una

mesura que impliqui un programa de rehabilitació en llibertat, com podria ser la participació en cursos formatius, en programes de deshabituació de l'alcohol o altres de semblants (Cid y Larrauri, 2002). Gràcies a les reformes efectuades al CP, en l'actualitat l'article 49 CP permet l'execució del TBC per mitjà de la participació de programes formatius, la qual cosa és un petit avanç en aquest sentit.

L'alternativa de fomentar la utilització de TBC en aquests casos s'ajusta millor a la naturalesa de pena principal i privativa de llibertat que l'art. 35 atorga en general a la RPS. En efecte, en la cultura judicial les anomenades mesures penals alternatives (MPA) no sempre es consideren com una veritable reacció penal davant fets socialment danyosos i solen ser associades a beneficis administratius o de caràcter penitenciari. Per això, en la pràctica, la presó segueix sent la primera opció de reacció davant l'impagament de la multa en comparació amb altres alternatives que es disposen en les normes penals. Aquesta situació fa perdre la importància i naturalesa de veritable pena que l'esmentat art. 35 CP li reconeix. Per això, el foment dels TBC per a aquests casos no només millora la situació penal del col·lectiu dels impagadors de multa, sinó que també contribueix a reforçar la naturalesa punitiva de la RPS quan s'opta per un TBC.

5.5. Consideracions penitenciàries de la problemàtica a la llum de la comparativa realitzada: Presó per impagament i tercer grau

Qualsevol decisió judicial que determini l'ingrés a presó d'un penat, encara que posteriorment no es compleixi, és una decisió judicial que genera efectes *ad intra* i *ad extra* del sistema de justícia penal com missatge de decisió institucional amb clars efectes socials (Vera, 2015). Per això no és intranscendent, encara que finalment el penat no ingressi a la presó, que una resolució judicial sancioni l'entrada a la presó per RPS. I això, al marge de totes les consideracions jurídic penals o d'infracció de principis que impliqui adoptar com a regla general la presó com una solució penològica a l'impagament de la multa. Hi haurà casos en què aquesta pena de presó imposada pugui ser

suspesa en l'etapa d'execució judicial. En els casos en què l'execució de la RPS com presó no sigui possible o no sigui adoptada pel Jutge ha possibilitats d'atenuació per via penitenciària dels efectes nocius atribuïts al compliment efectiu de les penes curtes de presó.

Pel que fa a l'execució penitenciària en aquests casos, dues qüestions d'especial interès són les referents a la concessió del tercer grau (i altres formes d'execució en règim de llibertat o semi llibertat) i les referides al compliment de la pena en establiments especials, separats de la població general. A continuació ens referirem especialment a les primeres qüestions.

Havent descartat en altres apartats els fonaments els quals s'indiquen l'adopció de la presó com una mesura penològica general de primera aplicació, es considera necessari abordar amb caràcter subsidiari una altre possible solució a la problemàtica plantejada d'acord a les dades del CEJFE referents a la presó per RPS.

En efecte, en aquest sentit, la Generalitat de Catalunya ostenta les funcions de direcció, organització i inspecció de les institucions penitenciàries, segons es disposa en el RD 3482/1983, de 28 de desembre, sobre Traspàs de serveis de l'Estat a la Generalitat de Catalunya en matèria d'Administració Penitenciària. Mitjançant aquesta perspectiva, una possible solució a la problemàtica plantejada podria venir, precisament, de l'optimització de l'exercici de les facultats d'execució penitenciària que pot realitzar la Generalitat respecte d'aquest determinat col·lectiu de penats. Per la seva banda, els articles 9 següents de la LO 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària (d'ara endavant LOGP) considera que els establiments de compliment de pena seran de dos tipus: ordinari i obert. A més, podran existir establiment de compliment de règim tancat per als penats qualificats de perillositat extrema o per a casos d'inadaptació (art. 10 LOGP). Per la seva banda, atesa la curta durada de la presó que s'imposa al col·lectiu en anàlisi cal destacar que l'article 8 de la LOGP permet complir en establiment de preventius (centres destinats a la retenció i custòdia de detinguts i presos) penes i mesures penals privatives de llibertat quan l'internament efectiu pendent no excedeixi els sis mesos.

Els articles 100 i següents del RD 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari (d'ara en endavant RP) es refereix a la classificació dels penats, sent particularment important destacar que els penats es classificaran en grau (art. 101.1 RP) i que els graus seran nominats correlativament, de manera que el primer es correspongui amb un règim en el qual les mesures de control i seguretat seran més estrictes, el segon amb el règim ordinari i el tercer amb el règim obert (art. 101.1 RP *in fine*). Per altre banda, l'article 102, 1.2.3 i 4 RP fa referència als criteris de classificació considera:

Article 102. Variables i criteris de classificació:

1. Per a la individualització del tractament, després de l'adequada observació de cada penat, es realitzarà la seva classificació, que determinarà el destí a l'Establiment el règim sigui més adequat al tractament que se li hagi assenyalat i, si escau, al grup o secció més idònia dins d'aquell.

2. Per determinar la classificació, les juntes de tractament de ponderar la personalitat i l'història individual, familiar, social i delictiu de l'intern, la durada de les penes, el medi social a què retorni el reclus i els recursos, facilitats i dificultats existents en cada cas i moment per al bon èxit del tractament.

3. Seran classificats en segon grau els penats en els quals concorrin unes circumstàncies personals i penitenciàries de normal convivència, però sense capacitat per viure, de moment, en semi llibertat.

4. La classificació en tercer grau s'aplica als interns que, per les seves circumstàncies personals i penitenciàries, estiguin capacitats per dur a terme un règim de vida en semi llibertat.

Com es regula en l'art. 103 RP, la junta de tractament realitza el procediment de classificació inicial, resultat completament pertinent l'atribució que li concedeix l'art. 103.7 RP:

7. Quan es tracti de penats amb condemnes de fins a un any, la proposta de classificació inicial formulada per la junta de tractament, adoptada per acord unànime dels seus membres, tindrà la consideració de resolució de classificació inicial a tots els efectes, excepte quan s'hagi proposat la classificació en primer grau de tractament, en aquest cas la resolució correspon al centre directiu”

En aquest sentit, una possible via de solució a la problemàtica plantejada com a objecte d'estudi és l'elaboració d'un protocol de classificació immediata en els casos de presó per RPS. Això amb dos objectius primordials: a) establir una sèrie de criteris objectius i tècnics que permetin a la junta de tractament la classificació del penat; b) a partir dels criteris anteriors fer ús de la facultat prevista en l'art. 103.7 RP abans indicada de manera que sigui possible realitzar la classificació del penat en el menor temps possible i de forma gairebé automàtica. Per la seva banda, aquest mateix protocol pot servir perquè el centre directiu pugui resoldre sobre la classificació suggerida per la junta de tractament quan no sigui acordada per unanimitat (art. 103.9 RP)

L'existència de protocols institucionalitzats oficials i d'aplicació generalitzada per a la concreció d'aspectes rellevants no previstos legalment és freqüent a l'àmbit anglosaxó. Per exemple, al Regne Unit, les *Sentencing Guidelines*, elaborades per tècnics i Jutges que han servit de gran ajuda per a la determinació de pena, de les condicions econòmiques del penat en el cas de la determinació de la multa, etc. L'efectivitat d'aquestes *Sentencing Guidelines* han conduït a que, mitjançant la *Coroners and Justice Act 2009*, es prescriu que tot Tribunal que conegui de fets constitutius de delictes comesos amb posterioritat al dia 6 d'abril de 2010 hagi de seguir les *Sentencing Guidelines* més importants, a menys que sigui contrari per als interessos de la Justícia. Aquestes guies són elaborats d'acord a una sèrie de passos (*Step 1 - Priorities; Step 2 - Research; Step 3 - Approach; Step 4 - Consultation; Step 5 - Responses; Step 6 - Publication; Step 7 - Monitoring*) amb l'intervenció en tots ells de tècnics i investigadors, així com els principals agents involucrats en les aplicacions de les problemàtiques que les originen.

A Anglaterra, els interns per impagament de multa normalment són categoritzats en nivell de seguretat "D", que seria l'equivalent al tercer grau penitenciari en el nostre sistema. D'acord a la normativa marc Ref: NSF 1.1 "*Categorisation and Recategorisation Of Adult Male Prisoners*" desenvolupada pels Serveis penitenciaris del Regne Unit (NOMS: Servei Nacional de Gestió de Penats) per a la seva aplicació pels seus funcionaris (similar a un ofici en el nostre context), la categoria "D" és apropiada per a interns que presenten un baix risc; es pot confiar en ells en condicions "obertes" raonablement i per a qui les condicions obertes són apropiades (regla 2.1). Cal destacar que les categories que representen un major risc i, per tant, condicions més restrictives, només es poden imposar si es verifiquen certs supòsits. Així, la classificació serà sempre la de menor restricció possible (regla 3.1).

Una altra mesura interessant del sistema anglès, és l'alliberament anticipada. D'acord a la reforma operada en 2003 (*Criminal Justice Act*), els reclusos per impagament de multa, han de ser alliberats quan hagin complert la meitat de la pena imposada (*section 258*). Es tracta d'un "*early release*", que no equival necessàriament a la nostra llibertat condicional (*parole*), sinó més aviat a alliberament incondicional. A més, es permet el seu alliberament incondicional en qualsevol moment anterior si concorren circumstàncies excepcionals que ho justifiquin. Això ha de ser considerat especialment a Espanya a partir de la Reforma CP del 2015, que transforma la llibertat condicional en una suspensió de la pena de presó.

6. Treballs en Benefici de la Comunitat

Com ja s'ha assenyalat, la pena de Treball en Benefici de la Comunitat (TBC) es va introduir en 1995, com en altres països europeus, i a partir de l'exemple del *community service* britànic, com un substitutiu que el Jutge pot oferir al subjecte, de penes privatives de llibertat. La LLO 15/2003 va augmentar el seu ús. En la seva exposició de motius s'afirmava: *“Es potencia i millora substantivament l'eficàcia de la pena de treballs en benefici de la comunitat, no només per la seva aplicació a un major nombre de delictes i mancades, sinó també per la incorporació al Codi penal del règim jurídic del seu incompliment”*⁷.

Després de la LLO 5/2010, el seu contingut es va passar a regular en l'art. 49 de la manera que segueix: *“Els treballs en benefici de la comunitat, que no podran imposar-se sense el consentiment del penat,⁸ li obliguen a prestar la seva cooperació no retribuïda en determinades activitats d'utilitat pública, que podran consistir, en relació amb delictes de similar naturalesa a la comesa pel penat, en labors de reparació dels danys causats o de suport o assistència a les víctimes, així com en la participació del penat en tallers o programes formatius o de reeducació, laborals, culturals, d'educació vial, sexual i uns altres similars”*. La seva durada diària no podrà excedir de vuit hores i les seves condicions seran les següents:

1a. L'execució es desenvoluparà sota el control del Jutge de Vigilància Penitenciària, que, a aquest efecte, requerirà els informes sobre l'acompliment del treball a l'Administració, entitat pública o associació d'interès general en què es prestin els serveis.

2a. No atemptarà a la dignitat del penat.

3a. El treball en benefici de la Comunitat serà facilitat per l'Administració, la qual podrà establir els convenis oportuns a tal fi.

⁷ Per la resta de la regulació del compliment de la pena de TBC vid. RD 690/1996, de 26 d'abril (BOE 17 maig 1996).

⁸ Aquest caràcter voluntari es preveu sense excepcions, raó per la qual ha de respectar-se també tot i que el TBC estigui previst com a pena principal. Per això, no es pot preveure com a única pena del delicte, sinó com a opció alternativa conjuntament amb altre pena, com ara multa o localització permanent.

4a. Gaudirà de la protecció dispensada als penats per la legislació penitenciària en matèria de Seguretat Social.

5a. No se supeditarà a l'assoliment d'interessos econòmics.

6a. Els Serveis Socials Penitenciaris, fetes les verificacions necessàries, comunicaran al Jutge de Vigilància Penitenciària les incidències rellevants de l'execució de la pena i, en tot cas, si el penat: a) S'absenta del treball durant almenys dues jornades laborals, sempre que això suposi un rebuig voluntari per la seva banda al compliment de la pena.— b) Malgrat els requeriments del responsable del centre de treball, el seu rendiment fos sensiblement inferior al mínim exigible.— c) S'oposés o incomplís de forma reiterada i manifesta les instruccions que se li donessin pel responsable de l'ocupació referides al desenvolupament de la mateixa.— d) Per qualsevol altra raó, la seva conducta fos tal que el responsable del treball es negués a seguir mantenint-ho al centre.— Una vegada valorat l'informe, el Jutge de Vigilància Penitenciària podrà acordar la seva execució al mateix centre, enviar al penat perquè finalitzi l'execució de la mateixa a un altre centre o entendre que el penat ha incomplert la pena.— En cas d'incompliment, es deduirà testimoniatge per procedir de conformitat amb l'article 468.

7a. Si el penat faltés del treball per causa justificada no s'entendrà com a abandó de l'activitat. No obstant això, el treball perdut no se li computarà en la liquidació de la condemna, en la qual s'hauran de fer constar els dies o jornades que efectivament hagués treballat del total que se li hagués imposat.

Com ja s'ha dit, la possibilitat d'utilitzar en major mesura la pena de TBC, en cas d'impagament d'una pena de multa, requereix de l'organització d'aquests TBC per part de l'administració penitenciària, quelcom que és competència de la Generalitat. Així mateix, i prèviament, és necessari acabar l'automatisme dels Jutges tant en la sentència (no establint com a substitutiu la RPS), com en l'execució de la pena.

El problema del consentiment del penat, al que també s'ha al·ludit, és una qüestió que, sens dubte, obstaculitza l'eficàcia dels TBC amb caràcter general, ja que s'acaba exigint un nivell de consentiment que no es dóna, en canvi, en els contractes de treball aliens al sistema penal. Aquesta circumstància porta a que, com es podrà apreciar en l'entrevista núm. 2, alguns Judges entenguin que aquesta pena ha de ser, fins i tot, sol·licitada pel penat.

Insistim en aquesta possibilitat perquè, en concret en els delictes que ens ocupen, i especialment quan són comesos per persones que es troben en la marginalitat o ja en l'exclusió social, podria ser la mesura més adequada des de la perspectiva de la reinserció.

7. Localització permanent

Una de les novetats introduïdes per la LO 15/2003 és la pena de localització permanent. Implica una limitació de la llibertat molt menor que la presó, per la qual cosa ha de veure's com una alternativa a aquesta última. També ho va ser l'arrest de cap de setmana, introduït pel CP 1995, però, després d'haver estat suprimit per la LO 15/2003, el seu lloc ve a ocupar-ho la pena de presó a partir de tres mesos en els delictes i la localització permanent en les faltes.

Segons l'Exposició de Motius de la LO 15/2003, *“la pena de localització permanent és una important novetat que tracta de donar una resposta penal efectiva a determinats tipus delictius i que es basa en l'aplicació de noves mesures que proporciona el desenvolupament de la tecnologia. La configuració d'aquesta pena permet la seva aplicació amb èxit per prevenir conductes típiques constitutives d'infraccions penals lleus, al mateix temps que s'eviten els efectes perjudicials de la reclusió en establiments penitenciaris”*.

L'art. 37 CP configura i regula la pena de localització permanent:

1. La localització permanent tindrà una durada de fins a sis mesos. El seu compliment obliga al penat a romandre al seu domicili o en lloc determinat fixat pel Jutge en sentència o posteriorment en acte motivat. No obstant això, en els casos en els quals la localització permanent estigui prevista com a pena principal, atenent a la reiteració en la comissió de la infracció i sempre que així ho disposi expressament el concret precepte aplicable, el Jutge podrà acordar en sentència que la pena de localització permanent es compleixi els dissabtes, diumenges i dies festius al centre penitenciari més proper al domicili del penat.
2. Si el reu ho sol·licités i les circumstàncies ho aconsellessin, sentit el ministeri fiscal, el Jutge o Tribunal sentenciador podrà acordar que la condemna es compleixi durant els dissabtes i diumenges o de forma no continuada.

3. Si el condemnat incomplís la pena, el Jutge o Tribunal sentenciador deduirà testimoniatge per procedir de conformitat amb el que disposa l'article 468 CP.

4. Per garantir el compliment efectiu, el Jutge o Tribunal podrà acordar la utilització de mitjans mecànics o electrònics que permetin la localització del reu.

Diverses són les modificacions que va introduir la LLO 5/2010 en el precepte. D'una banda, es va ampliar a sis mesos el límit màxim de la pena, que abans de la reforma era escassament de dotze dies. Amb això, la localització permanent de tres mesos i un dia a sis mesos passa a ser pena greu (art. 33, 3, l) CP), i la d'un dia a tres mesos pena lleu (art. 33, 4 g) CP).

Amb la reforma operada per la LLO 1/2015, la localització permanent passa a ser exclusivament una pena lleu, amb durada d'un dia a tres mesos (art. 33, 4, h) CP).

Pel que fa al lloc de compliment, el nou precepte disposa que aquest podrà ser determinat tant en Sentència com en Acte posterior, havent de ser tots dos motivats. A més, la LLO 5/2010 va introduir la possibilitat que, en alguns casos (singularment de reiteració delictiva), la localització permanent es compleixi en centre penitenciari. En aquest últim supòsit, el Jutge podrà disposar en sentència que la localització permanent es compleixi en dissabtes, diumenges i dies festius al centre penitenciari més proper al domicili del penat, d'acord amb el que es disposa en el paràgraf segon de l'article 37.1 del Codi Penal. Perquè això últim succeeixi, és necessari *“que així ho disposi expressament el concret precepte aplicable”*. L'únic precepte en què això passava era l'art. 623.1 CP (comissió reiterada de faltes de furt). Amb la desaparició de les faltes, la LLO 1/2015 ha deixat sense efecte aquesta possibilitat.

La localització permanent pot imposar-se també, en els delictes lleus, com a forma de compliment de la responsabilitat personal subsidiària en cas d'impagament de la pena de multa (art. 53.1 CP).

La possibilitat de substituir l'impagament de la pena de multa per la localització permanent està expressament prevista al Codi penal. Per això, haurien d'analitzar-se les raons per les quals no s'aplica en els casos analitzats en la present recerca. És possible que existeixin motius tècnics i/o econòmics. No obstant, atenent a la seva major adequació respecte de la RPS, tant en termes teòrics de respecte dels principis constitucionals, com en termes pràctics (amb una correcta anàlisi econòmica, els costos serien menors que els que representa l'RPS), aquesta pena seria perfectament aplicable als casos que ens ocupen. A tot això pot sumar-se el desconeixement o, almenys oblit, per part dels Jutges d'aquesta possibilitat. (vid. *infra* entrevista núm. 1).

8. Suspensió de l'execució de la pena de responsabilitat personal subsidiària

L'art. 35 CP inclou la pena de responsabilitat personal subsidiària entre les penes privatives de llibertat. Els arts. 80 a 87 CP regulen la suspensió de l'execució d'aquest grup de penes. La possibilitat de suspendre l'execució de les penes privatives de llibertat d'acord amb el que disposen aquells preceptes és una alternativa, que no es pot descartar pel sol fet que s'hagi imposat prèviament una pena de multa que no s'ha pogut fer efectiva. Tampoc es pot descartar pel fet de que l'art. 53 CP prevegi la possibilitat de complir la RPS mitjançant localització permanent o treballs en benefici de la comunitat.

La possibilitat de suspendre l'execució de penes privatives de llibertat més greus fa molt difícil sostenir que el legislador ha volgut excloure de forma absoluta la possibilitat de suspendre l'execució de la RPS quan ha previst una pena de multa per evitar, així, el recurs a penes curtes privatives de llibertat.

Dit de forma gràfica amb un exemple: malgrat que en aquests casos es garanteix la possibilitat de satisfer la funció preventiva del Dret penal sense recórrer a penes privatives de llibertat, no es raonable excloure la possibilitat de suspendre l'execució de la RPS derivada de no haver satisfet la multa imposada per la comissió del delictes lleu de furt previst a l'art. 234.2 CP i, en canvi, admetre la possibilitat de suspendre l'execució de la pena de presó imposada per la comissió d'un delictes menys greu de furt (art. 234.1 CP), sense condicionar el manteniment de la suspensió al pagament d'una multa ni a cap altre de les possibles condicions que mencionen els arts. 83 i 84 CP.

En principi, la possibilitat de suspendre l'execució de la pena de responsabilitat personal subsidiària dependrà, doncs, de la concurrència de la resta dels requisits previstos a l'art. 80 CP. Això, però, era més discutible quan la multa imposada estava prevista com a pena alternativa a una pena de presó (per exemple a l'art. 379 CP), l'execució de la qual es podia suspendre. En aquests casos, es podria entendre que la decisió judicial de que el delictes comés comporta la imposició de la pena de multa suposa descartar definitivament la possibilitat de satisfer la funció preventiva del Dret penal mitjançant la imposició

d'una pena privativa de llibertat seguida de la suspensió de la seva execució, també en el cas de que no s'arribés a satisfer la multa. Quan la multa es preveu com a pena alternativa, si s'optés per imposar una pena privativa de llibertat i suspendre la seva execució, això es podria condicionar al pagament d'una multa, i els arts. 86 i 87 CP permeten mantenir la suspensió de l'execució de la pena privativa de llibertat que s'ha condicionat al pagament d'una multa que ha resultat impagada.

La concurrència de la resta dels requisits previstos a l'art. 80 CP, les circumstàncies mencionades a l'art. 80.1 CP i la seva valoració poden dependre del *moment* en que es resolgui sobre la suspensió de l'execució de la RPS. Amb caràcter general, l'art. 82.1 CP preveu que això es faci en la sentència, sempre que resulti possible. Que la possibilitat d'exigir el compliment de la RPS estigui condicionada a l'impagament de la multa, la conveniència de valorar les circumstàncies en les quals s'ha produït, i el fet que la concessió de la suspensió pugui no afavorir el pagament de la multa, no exclouen la possibilitat de resoldre sobre la suspensió de l'execució de la RPS en la pròpia sentència condemnatòria. En relació amb aquesta qüestió, també cal tenir en compte la brevetat del termini de prescripció previst a l'art. 133 CP per les penes lleus: un any.

D'acord amb el que disposa l'art. 80.1 CP, només és possible suspendre l'execució de la RPS *“quan sigui raonable esperar que l'execució de la pena no sigui necessària per evitar la comissió futura pel penat de nous delictes”*. Malgrat que el règim jurídic de la pena de multa permet ajustar el seu import i la forma de pagament a les circumstàncies del penat (art. 53 CP), el sol fet de que la multa hagi resultat impagada no comporta que sigui necessari executar la RPS per evitar la comissió futura pel penat de nous delictes. L'amenaça de l'execució de la RPS, eventualment acompanyada de la imposició d'alguna de les condicions previstes a l'art. 83 CP, pot ser suficient per evitar la comissió de nous delictes. Però tampoc es pot excloure que l'impagament de la multa, les circumstàncies relacionades amb la determinació de la seva quantia i de les condicions fixades per fer-la efectiva, i/o altres circumstàncies que menciona l'art. 80.1 CP, justifiquin la conclusió de que sí que és necessari executar la RPS per evitar la comissió futura de nous delictes.

En aquest sentit, convé destacar la importància que tenen, per valorar la perillositat criminal del penat, les circumstàncies en les quals s'ha produït l'impagament de la multa, l'eventual compliment parcial d'aquesta pena, i la negativa a satisfer la RPS mitjançant treballs en benefici de la comunitat, que poden consistir en la participació en tallers o programes formatius o de reeducació, laborals, culturals, d'educació vial, sexual, i altres similars (art. 49 CP). Aquella negativa limita les condicions que el Jutge o Tribunal podria associar a la suspensió de l'execució de la RPS.

També s'ha de destacar que el fet que sigui raonable esperar que no és necessari executar la RPS per evitar la comissió futura de nous delictes per part del penat, no exclou totalment la possibilitat d'acordar l'execució d'aquella pena per satisfer la funció de prevenció general sense vulnerar el principi de proporcionalitat. Aquest principi pot determinar que la funció de prevenció general sigui insuficient per justificar l'execució d'una pena que no és necessària per satisfer la funció de prevenció especial. Des d'aquest punt de vista, cal tenir en compte la durada de la RPS, que la pena de multa inicialment imposada ha resultat ineficaç per satisfer la funció de prevenció general a través de la seva execució, i que el penat ha rebutjat la possibilitat de complir l'RPS mitjançant treballs en benefici de la comunitat. D'altra banda, cal tenir present que l'execució de la pena de RPS tampoc estarà justificada quan, atenent a les circumstàncies del penat, sigui raonable preveure que produirà efectes criminògens.

En relació amb la resta de requisits previstos a l'art. 80 CP per poder acordar la suspensió de l'execució de la pena, convé recordar que ni les condemnes anteriors per delictes lleus, ni els antecedents penals que hagin estat cancel·lats o haurien de ser cancel·lats, impedeixen acordar la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat.

També s'ha de destacar que l'impagament de la multa no pressuposa que s'hagi deixat de satisfer la responsabilitat civil, ni la possibilitat de satisfer-la, però les circumstàncies d'aquell impagament també s'hauran de valorar des d'aquesta perspectiva (cfr. arts. 125 i 126 CP), i l'art. 80.1 CP disposa que el

Jutge o Tribunal valoraran la conducta del penat posterior al fet *“en particular el seu esforç per reparar el dany causat”*.

D'altra banda, l'art. 80.3 CP indica que la suspensió de les penes de presó serà excepcional quan no concorrin les condicions 1.ª i 2.ª de l'apartat segon de l'art. 80 CP. Es podria entendre que aquella referència a les penes de presó no exclou la possibilitat d'aplicar l'art. 80.3 CP en relació amb la pena d'RPS per analogia favorable al penat, sobre la base que també es tracta d'una pena privativa de llibertat. Però aquesta possibilitat queda exclosa tenint en compte que, en aquests casos, el legislador ha previst que la suspensió de l'execució comporti sempre la imposició de les mesures previstes als números 2 i 3 de l'art. 84: el pagament d'una multa, o la realització de treballs en benefici de la comunitat.

Per les raons que s'han exposat, la regulació vigent de la pena de multa no comporta que la seva imposició i impagament suposarà necessàriament l'execució de la pena d'RPS. Els arts. 53 i 80 a 87 CP ofereixen diferents alternatives, però no exclouen necessàriament l'execució d'aquella pena privativa de llibertat. Per si sol, el fet que alguns penats acabin complint la pena de RSP en un centre penitenciari no permet qüestionar la regulació de la suspensió de l'execució de les penes privatives de llibertat, i el nombre de supòsits en que la pena d'RPS es compleix en un centre penitenciari s'ha de relacionar, també, amb el nombre dels penats als quals s'ha imposat una pena de multa.

9. Anàlisi de les dades del CEJFE sobre població reclusa per responsabilitat personal subsidiària per impagament de multa

9.1. Introducció

La nostra legislació penitenciària no preveu que un intern pugui romandre sense classificar durant el compliment d'una pena de presó. Com ja s'ha indicat anteriorment, tot penat privat de llibertat ha de ser classificat.

La proposta de classificació inicial, d'acord amb l'article 103.2 RP, es formularà per la Junta de Tractament en un període màxim de 2 mesos des de la notificació del testimoni de sentència al centre penitenciari on es trobi ingressat. La resolució de classificació es dictarà pel centre directiu, d'acord amb l'article 103.4 RP, en un període de 2 mesos des de la recepció de la proposta, prorrogable 2 mesos més, en virtut de l'article 103.6 RP. En conseqüència, el Reglament Penitenciari preveu un termini màxim per a que una persona privada de llibertat sigui classificada. No hi ha un termini mínim perquè no es contempla legalment la possibilitat de no classificar a un intern.

La raó d'aquesta previsió normativa radica en el següent: la classificació és un instrument al servei del tractament penitenciari. Així, es desprèn de l'article 102.2 RP, que preveu que *“per la individualització del tractament”*, procedirà *“la classificació de cada intern”*, i de l'article 103.3 RP, que imposa que el *“protocol de classificació penitenciària contindrà la proposta raonada de grau i el programa individualitzat de tractament, en el que es donarà cobertura a les necessitats i carències detectades en el intern”*, en relació amb el que estableix l'art. 20 RP.

Per tant, un intern sense classificar és un intern amb qui no està normalment previst treballar de forma individualitzada la seva etiologia delictiva o dèficits que han donat lloc a la comissió delictiva. Aquesta circumstància podria afavorir, en alguns casos, un increment del risc de reincidència.

Sintetitzada breument la rellevància de la figura de la classificació en relació al tractament penitenciari, de conformitat amb l'art. 59.9 LOGP té per objectiu que les persones privades de llibertat tinguin *"intenció i capacitat de viure conforme a dret"*, i, per tant, evitar la reincidència. En relació a aquest particular, es procedirà a realitzar una aproximació respecte l'actual situació en la qual es troben els penats per RPS a partir de les dades que s'exposaran a continuació.

Cal indicar, amb caràcter previ, que les dades proporcionades pel CEJFE no distingeixen si el penat està complint RPS o pena de presó. Es limiten a diferenciar entre classificats i no classificats. Les dades seleccionades faran referència al col·lectiu de penats no classificats per entendre que és el col·lectiu que disposa d'una mostra més semblant al nombre de penats per RPS, facilitant la tasca d'extrapolació de resultats. Tot això sens perjudici que en les conclusions es faci referència al col·lectiu de penats per RPS.

9.2. Variables socio-demogràfiques

El perfil d'interns no classificats són homes majoritàriament (89.6%), i en la majoria de casos de nacionalitat estrangera (67,1%). Respecte la seva procedència geogràfica, un 32,5% dels casos són ciutadans la Unió Europea (inclòs Espanya) i un 32,7% dels casos tenen nacionalitat magrebina. Els interns no classificats resideixen majoritàriament a Catalunya (88,3%) i el seu nivell d'estudis no supera el nivell de primària en el 63,8% dels casos. En relació al número de fills, trobem que el 69,2% dels interns no classificats tenen fills.

9.3. Tipologia delictiva

Dels 675 interns no classificats en l'any 2010 en els centres penitenciaris catalans (dels quals 603 es troben complint una pena per RPS), 439 (65,5%) van cometre delictes contra la propietat (furts i robatoris), seguits molt de lluny per 53 casos que van cometre delictes contra les persones (lesions i violència de gènere essencialment) els quals representen un 7,9%, així com un grup de 29 casos (4,3%) relatius a delictes contra la Seguretat Vial.

9.4. Taxa de reincidència

En relació al tipus de pena aplicada als interns no classificats, en 603 casos del total (89,33%) són intern que compleixen una RPS. El temps d'estada en els centres penitenciaris dels interns no classificats és de 54 dies aproximadament (la mitjana exacte és de 53,85 dies).

Amb base en les dades de reincidència, s'evidencia que el grup de no classificats mostra una taxa de reincidència més elevada que el de classificats: la mitjana del nombre d'ingressos anteriors en els no classificats és de 1,75 cops, a diferència de la mitjana de 0,85 cops en els classificats.

Nombre d'ingressos anteriors (agrupat)	No classificats		Classificats		Total	
Més de 5 ingressos anteriors	55	8,1%	75	2,7%	130	3,8%
De 2 a 5 ingressos anteriors	124	18,4%	415	15,2%	539	15,8%
1 ingrés anterior	115	17,0%	427	15,6%	542	15,9%
Sense antecedents	381	56,4%	1822	66,5%	2203	64,5%
TOTAL POBLACIÓ	675	100%	2739	100%	3414	100%

Figura: dades proporcionades pel Centre d'Estudis Jurídics i de Formació Especialitzada.

Com es pot apreciar, en tots els valors de la variable "nombre d'ingressos", el percentatge és superior en els interns no classificats que en els classificats.

10. Resultats

10.1. Entrevistes a operadors jurídics

Per tal de conèixer i diagnosticar correctament la realitat, i proposar millores i solucions adequades a possibles disfuncionalitats, una part de la recerca pretén analitzar la situació actual de la pena de RPS a través d'un estudi de camp mitjançant entrevistes obertes, dividides en dos àmbits:

- 1) Òrgans judicials
- 2) Tècnics de l'Administració penitenciària

La distribució de les entrevistes respon a un criteri descendent, que obeeix al recorregut de la pena de RPS: s'ha començat entrevistant als òrgans que imposen aquesta pena (òrgans judicials) i s'ha finalitzat entrevistant als òrgans que executen aquesta pena dintre l'àmbit penitenciari, a partir de l'ingrés a presó (administració penitenciària)

En aquest context, s'han realitzat un total de 14 entrevistes, que passem a concretar en els següents epígrafs.

10.1.1 Òrgans Judicials

En aquest àmbit s'han realitzat 7 entrevistes, 6 d'elles formulades a Magistrats i 1 d'elles realitzada a un membre del Ministeri Fiscal adscrit un Jutjat d'Executòries, que s'han realitzat en el següent ordre:

- 1) 3 Magistrats Titulars d'un Jutjat d'Instrucció de Barcelona. En concret:
 - a) Jutjat d'Instrucció núm. 18 de Barcelona
 - b) Jutjat d'Instrucció núm. 27 de Barcelona
 - c) Jutjat d'Instrucció núm. 33 de Barcelona

- 2) Magistrada Titular del Jutjat Penal núm. 21 de Barcelona (Executòries)

- 3) Magistrada de l'Audiència Provincial de Barcelona, Secció 10^a
- 4) Fiscal del Jutjat Penal d'Executòries núm. 24 de Barcelona

En relació a les 5 entrevistes realitzades a Magistrats, 4 d'ells poden imposar una RPS en Sentència, i tots 5 tenen competència per fer executar l'RPS.

L'ordre de les entrevistes ha obeït al següent criteri: els Jutjats d'Instrucció són aquells que imposen per sentència la major part de penes de RPS derivades de les antigues faltes, ara delictes lleus, on la majoria d'il·lícits porten aparellades penes de multa. A diferència dels Jutges del Penal, els d'Instrucció a Barcelona, executen les seves pròpies sentències per imperatiu de l'art. 984 LECrim, de manera que són ells qui finalment acorden la subjecció a la RPS en casos d'impagament de la pena de multa (article 53.1 del CP). A aquests efectes, es va entrevistar, en primer lloc, a 3 Magistrats Titulars de diferents Jutjats d'Instrucció.

En els casos que la pena de RPS la imposi un Jutjat Penal serà un Jutjat Penal d'Executòries qui s'encarregarà d'executar la pena imposada, sent que en el present treball es va entrevistar al referit Magistrat del Jutjat Penal núm.21 de Barcelona, que només té per objecte execució de sentències penals.

Finalment, la imposició de una RPS també pot venir determinada per una Sentència dictada per una Audiència Provincial, ja sigui en primera instància o en el marc d'un recurs d'apel·lació. No obstant, aquesta possibilitat no és habitual: el gruix de la imposició de penes de multa, i correlativa RPS, com s'ha avançat, deriva de sentències dictades pels Jutjats d'instrucció. Per altra banda, la forma d'executar la RPS, és susceptible de Recurs d'Apel·lació davant de l'audiència Provincial.

10.1.2 Tècnics de l'Administració Penitenciària

En aquest àmbit s'han realitzat 7 entrevistes a diferents tècnics de l'Administració Penitenciària. En concret, s'ha procedit en el següent ordre:

- 1) Dos directors de centres penitenciaris.

- 2) Secretari Tècnic del Centre Penitenciari de Brians 2.
- 3) Coordinador d'Equips Multidisciplinaris del Centre Penitenciari de Brians 1.
- 4) Dos tècnics de la Direcció General de Serveis Penitenciaris.
- 5) Subdirector de tractament del Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona.

10.2. Síntesi dels principals comentaris de les entrevistes

En relació a les entrevistes, hem sintetitzat les respostes més transcendents a efectes del present treball, és a dir, aquelles que tenen a veure amb els punts essencials de la recerca i que tenen gran relació amb les dificultats plantejades al inici del present treball.

Pel que fa a les entrevistes amb els titulars dels òrgans judicials, destacar que en tots els casos ens han manifestat que no disposen d'informació patrimonial del reu. Això dificultaria la imposició de la quota de la pena de multa. D'altra banda, en moltes ocasions l'acusat no assisteix a judici. De manera, que en cas de condemna, se li imposa una pena de multa, respecte de la qual es desconeix si el reu podrà fer front a la mateixa. Això incrementa les possibilitats que s'acabi imposant una RPS per d'impagament de la pena de multa.

Resulten igualment interessants les conclusions que fan els professionals en relació amb la reincidència d'un determinat grup de persones que resulta ser gent coneguda als Jutjats de Barcelona, de tan sovint que hi són cridats. Aquests tipus de subjectes son condemnats per delictes lleus de furt contra el patrimoni (antigues faltes), i tot i que tant els cossos policials com els Jutjats saben qui son segueixen reincidint.

En relació a les entrevistes amb els membres de l'Administració Penitenciària, els professionals coincideixen a traslladar la seva percepció d'elevada reincidència per part dels interns que ingressen a presó només pel compliment d'una RPS. Són igualment interessants les respostes relatives a les dificultats manifestades en el procés de classificació penitenciària d'aquest perfil d'interns, les quals neixen principalment del desconeixement de les variables

necessàries per una classificació adequada (historial individual i familiar, context social, vida laboral, etc.).

10.3. Conclusions de les entrevistes⁹

Les entrevistes als operadors jurídics en contacte amb l'RPS eren fonamentals. Tanmateix, s'han tingut dificultats en la seva realització. Entre altres motius, s'ha de recordar que es tracta de professionals que no disposen de temps per concertar entrevistes. És per això, i especialment en l'àmbit judicial, que no s'han pogut realitzar totes les entrevistes inicialment programades. No obstant, a nivell de l'Administració Penitenciària creiem que la mostra obtinguda és suficientment representativa per analitzar la situació actual dels interns que compleixen RPS a les presons catalanes.

No totes les entrevistes han estat transcrites. La raó d'aquesta circumstància s'ha de veure en el caràcter reiteratiu d'algunes, o en la manca d'enregistrament per absència de consentiment de l'entrevistat o per ser fruit de converses informals. No obstant, les conclusions formalitzades en el present treball són fruit del material obtingut a les entrevistes realitzades, i, per tant, informació obtinguda d'aquesta font.

Formulat l'aclariment anterior, les conclusions de les entrevistes són les següents:

- 1) Els òrgans judicials pateixen greus dificultats en relació amb l'execució de les penes de multa. En moltes ocasions el condemnat no s'ha presentat a judici ni a cap requeriment judicial. Aquesta circumstància provoca desconeixement absolut del procés judicial es tradueix en un desconeixement per part de l'òrgan judicial de la seva capacitat econòmica, resultant en molts casos automàtica la imposició d'RPS.

⁹ En la redacció de les conclusions s'han tingut en consideració tant els elements substantius obtinguts de les transcripcions de les entrevistes, com totes aquelles evidències/aportacions realitzades que no han pogut plasmar-se en una transcripció.

Aquesta conclusió va ser manifestada per tots els Jutges entrevistats, tant d'instrucció com d'executòries. A aquests efectes, és exemplificativa la manifestació de la Titular del Jutjat d'Instrucció de Barcelona núm.18: "nunca se hace una averiguación patrimonial previa en el juicio de faltas"

- 2) Els òrgans judicials d'executòries no disposen dels mitjans adequats per conèixer la capacitat econòmica del condemnat: només s'averigüen superficialment els béns del penat, sense disposar dels recursos que per exemple, sí que té l'AEAT. En aquest sentit, és il·lustrativa la manifestació de la Magistrada Titular del Jutjat de lo Penal núm. 21 de Barcelona: "Tampoco sabemos si tiene bienes, si trabaja o no, o si lo hace en negro, así como si tiene algún otro tipo de fuente de ingresos. Todo ello redundando en que la mera consulta integral de los datos que provienen de la agencia tributaria supone una pérdida de información muy grande"
- 3) Això explica que els òrgans judicials en els casos de delictes contra la Hisenda Pública, sent conscients de la manca de mitjans dels quals disposen i la distorsió dels resultats que pot comportar aquesta insuficiència, deleguin l'execució de les responsabilitats pecuniàries a l'AEAT, en virtut de l'article 305.7 CP.
- 4) Els òrgans judicials, davant les dificultats exposades, tendeixen a percebre l'execució de l'RPS mitjançant l'ingrés a presó com a únic mecanisme executiu davant l'impagament de la pena de multa, descartant altres alternatives previstes a l'article 53 del Codi Penal.
- 5) La disparitat de criteris i d'interpretacions judicials en matèria d'execució penal existent impedeix una actuació homogènia, provocant certa inseguretat jurídica. De les entrevistes hem extret diferents maneres d'actuar davant de situacions idèntiques. Per exemple, en casos de pagament de la multa un cop s'ha ingressat a presó, alguns jutjats entenen que això és causa de excarceració, mentre que altres fan

manament de devolució dels diners, en entendre que aquell es produeix tardament.

- 6) En el procediment per delictes lleus (antigues faltes) no és preceptiva la presència de lletrat i, per tant, no opera el dret a la Justícia gratuïta. Això comporta que la major part dels penats per delictes lleus ho hauran estat sense defensa lletrada que vetlli pels seus interessos i sigui un pont de comunicació amb l'òrgan judicial. Això acaba derivant en dificultats durant l'execució de la pena de multa (per localitzar el penat, per demanar la suspensió de la RPS, per demanar la substitució de la RPS, per replantejar el pla de pagament) i precipitant el compliment de la RPS en ingrés a centre penitenciari.
- 7) En aquest sentit, és il·lustrativa la manifestació de la Magistrada del Jutjat d'Instrucció núm.18, a la pregunta de si "ja que en els judicis de faltes no és preceptiva l'assistència lletrada, si és possible que els qui assisteixin al Plenari sense l'assistència de lletrat no coneguin aquesta opció, i per això no la sol·licitin": "en efecto. Además, con la reforma de 2015 el problema se agravará, porque no será necesaria la asistencia de letrado en aquellos casos que no superen los 18 meses de multa"
- 8) En casos on el penat es preocupa per la seva situació, ja sigui directament o a través del seu lletrat, s'evita l'automatisme de l'aplicació de la RPS i s'acostumen a buscar alternatives al ingrés a presó.
- 9) Analitzades les dades aportades pel CEFJE i un cop realitzades les entrevistes als directors de presons, secretari tècnic i coordinador d'equips, podem concloure que la majoria dels interns que estan complint exclusivament RPS a les presons catalanes no arriben a ser classificats mai.
- 10) Segons els entrevistats, i corroborat a través de la web de la DGSP on apareixen totes les Instruccions, no n'hi ha cap en relació a la

classificació i la intervenció dels interns que compleixen presó exclusivament per RPS.

- 11) Dins del col·lectiu d'interns que compleixen presó únicament per RPS es poden diferenciar dos perfils: persones completament desarrelades sense història social complint RPS als centres penitenciaris per delictes lleus contra el patrimoni (furts); persones arrelades que per diferents motius no han pagat la multa imposada, complint RPS als centres penitenciaris majoritàriament per delictes contra la Seguretat Vial i delictes relatius a la Violència de Gènere. Aquests dos perfils els hem trobat als diferents centres penitenciaris que hem visitat
- 12) La majoria part dels interns que compleixen presó només per RPS a Catalunya ingressen per ordre judicial. Aquests ingressos majoritàriament es produeixen al Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona. Donada la curta durada de la pena, i en molts casos la manca de classificació, no s'estableix centre de destí, de manera que acaben complint pena al centre preventius d'Homes de Barcelona.
- 13) Com s'ha dit, el primer col·lectiu es caracteritza pel seu desarrelament. Aquesta circumstància dificulta la feina d'observació dels Equips Tècnics dels centres penitenciaris. Això, sumat a la curta durada de la pena, dificulta o, en alguns casos, fins i tot impossibilita la classificació dels interns. El segon col·lectiu acostuma a ser classificat en tercer grau, donada la curta durada de la pena i la possible ponderació que ofereix l'art. 102 LOGP.
- 14) Les entrevistes revelen l'existència d'una regla no escrita: els seixanta dies de pena constitueixen el dies a quo per començar a valorar una classificació. En cas contrari l'opció més utilitzada és deixar a l'intern sense classificar.
- 15) La major part dels tècnics de l'Administració Penitenciària entrevistats considera dificultós el disseny d'un programa individualitzat de tractament per aquests interns, especialment tenint en consideració la possibilitat que l'intern acabi pagant la multa i el tractament quedi

interromput bruscament, després de tota la feina feta d'observació i intervenció realitzada.

- 16) Els interns que es troben a presó només per RPS sense classificar acostumen a patir dificultats d'adaptació: no estan prou implicats en la presó, mostren mal comportament i són destinats a mòduls caracteritzats per trobar-se en les fases més baixes del programa, és a dir, per la escassa intervenció.
- 17) Els interns que compleixen exclusivament penes de RPS no tenen estímuls de contenció. En cas que, per exemple, se'ls imposi una sanció disciplinària, és molt probable que no la compleixin perquè el llicenciament de la RPS arribarà abans de complir-la i deixarà sense efecte aquella sanció. A més, en cas de reingrés, la sanció no podrà reviure. Les entrades i sortides dels centres penitenciaris en els casos de reincidents impliquen reiniciar tot el procediment: tractament, règim disciplinari, observació, classificació.
- 18) Tots els interns reben atenció mèdica, alimentària i higiènica. Els anomenats en el primer perfil ingressen a presó en condicions de salut, higièniques i físiques molt deteriorades. La presó suposa un reforç d'aquestes condicions, de manera que en el moment de l'excarceració es troben en millor situació que en el moment de l'ingrés.
- 19) Els interns que compleixen presó per RPS de manera habitual generen un alt volum de burocràcia, ja que el mateix procediment que se segueix quan llicència qualsevol penat (certificat de compliment per obtenir el subsidi de l'atur, documentació mèdica, tramitació d'ajut per costejar les primeres despeses de l'excarceració, duplicat d'emissions del certificat d'ingrés per presentar a diferents organismes) es reitera cadascun dels ingressos, que estaran molt poc separats en el temps.
- 20) Els interns que compleixen presó només per RPS sense classificar formen el que anomenarem una "població flotant" dins del sistema penitenciar, ja que passen per tot el circuit de l'administració penitenciària sense poder rebre cap mena de tractament específic.

11. Conclusions finals

1. Les propostes i recomanacions relacionades a l'anterior apartat, tenen com a punt de partida el fet que la responsabilitat penal subsidiària a l'impagament de multa es contradiu amb els principis de proporcionalitat i igualtat, així com amb la finalitat de reinserció que la Constitució prescriu per a la pena privativa de llibertat. A aquestes conseqüències negatives, de cort constitucional i polític-criminal, cal sumar el cost que la privació de llibertat per RPS porta aparellat per a l'administració penitenciària.

2. De les dades analitzades es desprèn, així mateix, que el nombre de persones afectades per la imposició de la RPS a Catalunya és, en termes relatius, molt elevat. Es tracta, per tant d'un problema que requereix ser abordat, buscant-ne les causes i proposant-ne vies de solució.

3. Així mateix, es pot concloure que entre els qui són condemnats a pena de multa per delictes lleus contra la propietat poden diferenciar-se dos grups, amb perfils clarament diferenciats. D'una banda, aquells que es troben en situació de marginalitat o exclusió social; d'una altra, els que es pot qualificar com a professionals, que han fet d'aquesta delinqüència patrimonial bagatel·lària la seva forma de vida i que, en molts casos, formen part d'organitzacions criminals.

4. Com es posa de manifest en la memòria, l'existència d'un nombre elevat de delictes contra la propietat de naturalesa bagatel·laria té el seu origen, essencialment, en qüestions sociològiques, atenent al perfil dels penats que, en molts casos, esta privats de recursos econòmics i, en pràcticament tots, d'educació. La pròpia naturalesa de la RPS, que suposa el compliment de penes privatives de llibertat de molt curta durada, determina que acabi esdevenint un evident factor criminògen. La coexistència de tots dos factors té com a resultat un augment, tant del grau de reincidència dels penats, com de la percepció de inseguretat. Aquesta conseqüència, a la vegada, és un factor que dificulta o, fins i tot, impedeix la possibilitat d'excloure la intervenció penal en l'àmbit de la delinqüència on s'apliquen penes de curta durada.

5. En aquest sentit és rellevant la distinció entre dany material i dany intel·lectual: el dany material individualitzat situa aquests fets en l'àmbit dels delictes bagatel·la; no obstant, tenint en compte l'elevat nombre de casos, provoca una sensació d'inseguretat en la societat que fa difícil l'exclusió de la intervenció penal. A més, l'elevada reincidència posa en qüestió la vigència de la norma.

6. Analitzada la legislació vigent s'adverteix que el legislador estableix diverses possibilitats en cas d'incompliment de la pena de multa (localització permanent, treballs en benefici de la comunitat, suspensió) que en la pràctica són clarament infrautilitzades. Aquesta circumstància parteix de la pròpia sentència condemnatòria, en la qual el Jutge, de forma automàtica, estableix la pena privativa de llibertat que correspondria en cas d'incompliment de la pena de multa.

7. Aquest automatisme es deu, en gran mesura, a la manca de mitjans per determinar la veritable capacitat econòmica del condemnat. Aquestes dificultats augmenten en el marc de l'anterior judici de faltes, ara denominat "procediment per al judici sobre delictes lleus" (arts. 962 i ss. de la LECrim). El nou procediment es caracteritza per la simplicitat (no té fase instructora) i la celeritat, que dificulta la investigació de l'efectiva capacitat econòmica de l'acusat així com, en molts casos, la determinació de si l'origen del delicte és la marginalitat o la professionalitat.

8. Davant les dificultats esmentades, i partint de l'exigència jurisprudencial de motivació de la determinació concreta de la pena, els Jutges han optat per la imposició de la pena en el seu grau mínim, obviant amb això la motivació. Aquesta solució pot ser qüestionable des del punt de vista de la finalitat essencial de la pena de dies-multa: el respecte al principi d'igualtat. També pot ser inadequada per al grup de penats en situació d'absoluta precarietat econòmica, quan per la seva insolvència acaben complint una pena de presó, així com respecte d'aquells professionals del furt que paguen la multa a través dels familiars.

9. Com s'ha assenyalat, la possibilitat legal de substituir la multa per la localització permanent o els treballs en benefici de la comunitat només s'utilitza en supòsits molt comptats per diferents raons. En el cas dels TBC s'han pogut identificar dues qüestions que dificulten la seva utilització. D'una banda la interpretació, que podríem qualificar d'excessivament garantista, de requerir un consentiment qualificat per part del penat. Consentiment qualificat que porta, fins i tot, a entendre, per part d'alguns Jutges, que només pot imposar-se a petició del penat. En la majoria de casos, per no dir tots, el condemnat ni tan sols coneix aquesta possibilitat, ni per descomptat el seu significat i contingut. Així mateix, la introducció generalitzada d'aquella pena requeriria d'una organització seriosa per part de l'Administració penitenciària d'aquest tipus d'activitats, que no només haurien de consistir en treballs, en sentit estricte, sinó també en cursos de formació, tallers, etc. La seva imposició seria positiva des d'una perspectiva preventiva per als dos grups de casos assenyalats, tot i que, molt especialment, en el conformat per subjectes en situació de marginalitat.

10. Per la seva banda, la localització permanent també podria ser d'utilitat en tots dos grups de casos, tot i que probablement més en el relatiu als professionals de la petita delinqüència patrimonial. En tant que es tracta de "professionals" són conscients que la localització els dificulta reincidir. Indiscutiblement, aquesta circumstància, redueix o impedeix, almenys durant el seu temps de durada, la reincidència. En aquest sentit també hauria de revisar-se com i qui és responsable del control de la localització permanent. Conforme a la legislació vigent aparentment és competència de la Guàrdia Urbana, però hauria d'incloure's entre les competències de l'Administració penitenciària a Catalunya.

11. També és possible la suspensió de la condemna. La regulació d'aquesta institució ha estat millorada per la LLO 1/2015, que permet la suspensió de la condemna fins i tot en el supòsit de persones amb antecedents. Els problemes per a la seva aplicació en aquests casos poden tenir dos orígens. D'una banda, el desconeixement, o almenys un coneixement incorrecte, d'aquesta possibilitat per part d'alguns Jutges. Per una altra, les dificultats de poder contrastar la

concurrència dels requisits que es requereixen en cada cas concret, sobre la base de la naturalesa del procediment previst, regit pels criteris de simplicitat i celeritat de la instrucció.

12. Una nova possibilitat, que sorgeix a partir de la reforma de la LECrim operada per la LLO 1/2015, és l'aplicació del principi d'oportunitat. Conforme a la Circular de la FGE 1/2015, aquest principi és aplicable precisament a la petita delinqüència patrimonial sempre que no existeixi un interès públic. S'enten que no concorre aquest interès quan no hi ha denúncia i s'ha reparat el dany material. L'aplicació d'aquest principi és possible fins i tot sense prendre en consideració els antecedents. El fet que es tracti d'una mesura prèvia al judici afavoreix l'agilitació de l'Administració de Justícia així com la consegüent reducció dels costos.

13. Qualsevol de les anteriors possibilitats que permet la legislació vigent, en principi, són preferibles a la RPS. I són preferibles perquè compleixen en major mesura la finalitat de prevenció especial o reinserció, que la Constitució atribueix a la pena, respectant així mateix els principis limitadors del Dret penal, en particular, els principis de proporcionalitat i d'igualtat. Per això és necessari una anàlisi econòmica que prengui en consideració totes les variables, inclosos aquests aspectes immaterials, així com el cost que suposa la reincidència. Cost en el qual cal incloure al costat del directe, relacionat amb el judici i el compliment de la pena de presó, els indirectes o immaterials relatius a la sensació d'inseguretat. Tot això sense oblidar a les víctimes d'aquests fets: es tracta de delictes que comporten un dany material petit en abstracte, però que pot ser molt elevat en el cas concret, depenent de la situació econòmica de la víctima.

14. En el cas que cap de les alternatives a la privació de llibertat per RPS sigui aplicable, o no convingui la seva aplicació, en tot cas ha d'arbitrar-se un sistema àgil que permeti la qualificació del reclus ja que les estadístiques demostren la major reincidència dels presos no qualificats. En la mesura dels possible l'adequat seria que rebessin un tractament diferenciat, tot i que es tracti de buscar subterfugis, la RPS no deixa de ser una presó per deutes,

especialment quan es comprova la insolvència del penat. En aquests casos, la finalitat de reinserció de la pena privativa de llibertat hauria de analitzar-se mitjançant tractaments resocialitzadors especialment dissenyats per a aquests supòsits.

12. Propostes de millora

A la vista de les conclusions extretes de les entrevistes realitzades, es proposen les següents mesures per millorar el sistema:

- 1) Per evitar imposicions de penes de multa amb una quota fora de l'abast del penat, s'haurien de dotar als òrgans judicials de sistemes més eficients i complets per esbrinar la capacitat econòmica dels reus. Això afavoriria la individualització de la pena, la possibilitat d'imposar una multa que pogués abonar el penat, i, en conseqüència, la disminució dels casos de subjecció a RPS i ingrés a presó.
- 2) Un cop en execució de sentència, per evitar la privació de llibertat automàtica per RPS, es proposa buscar al reu, en cas de incompareixença o esbrinament de domicili negatiu, per poder-lo requerir personalment del pagament de la multa i aquest pugui manifestar el que convingui en relació a la possibilitat de pagament i béns. Es proposa aquesta mesura enlloc de la declaració automàtica d'insolvència i sotmetre'ls a privació de llibertat per RPS.
- 3) Un cop imposada una RPS per impagament de pena de multa, s'haurien de fomentar les alternatives a l'execució de la RPS a presó (suspensió i substitució ex art. 53 CP). Per això, és imprescindible que el penat estigui més ben informat d'aquestes possibilitats. Per facilitar-ho, es proposen les mesures següents:
 - a) Que en totes les sentències que imposen una pena de multa es faci constar que, en cas d'impagament, la RPS podrà executar-se de diverses maneres i no únicament amb l'ingrés a presó.
 - b) Que, per tal de poder valorar si procedeix o no la suspensió o la substitució de la RPS, es busqui al penat, per tal de poder escoltar-lo. Amb anterioritat a la LO 1/2015, de 30 de març, es dictaven interlocutòries de recerca amb l'única finalitat de notificar

personalment la interlocutòria que acordava la suspensió de l'execució de la pena. La proposta aquí formulada segueix aquesta direcció.

- 3) Intentar, per part dels òrgans judicials que s'acumulin totes les penes de RPS, ex article 76 CP, per tal que l'ingrés a la presó es produeixi de manera més eficient un únic cop, evitant l'efecte desmotivador dels ingressos reiterats i afavorint que el centre penitenciari tingui més temps per dissenyar i aplicar un tractament adequat.
- 4) Impulsar la realització de jornades o seminaris d'execució penal entre Jutges per unificar criteris d'actuació en aquesta matèria.
- 5) Impulsar la creació de jornades o seminaris entre membres dels òrgans judicials i membres de l'Administració penitenciària per posar en comú els criteris en matèria d'execució penal i de compliment a presó de la RPS. D'aquesta manera s'abordaria el problema conjuntament i amb totes les dades que responen a la realitat judicial i penitenciària.
- 6) Seria adequat que tant l'Administració de Justícia com la Penitenciària disposessin d'una base de dades on es trobés el paràmetre relatiu als penats i/o interns que estan complint presó únicament per RPS. El Jutjats d'Instrucció i d'executòries visitats no disposaven de dades concretes sobre el nombre de subjectes condemnats a RPS amb compliment a presó. En el cas de l'Administració Penitenciària, les dades van ser facilitades després de ser contabilitzar-les manualment pels tècnics.
- 7) Creació d'un mòdul especial i separat arquitectònicament dels altres mòduls del centre penitenciari, tutelat per un Equip Multidisciplinari especialment preparat per atendre aquests casos urgents i dificultosos, superdotat de personal social i sanitari, en coordinació amb ens socials. Es tractaria de mòduls amb equips multidisciplinaris habituats a treballar amb poc marge de temps (intervenció d'impacte) per garantir una

classificació urgent en segon o tercer grau. Això requeriria la creació d'un protocol d'actuació immediata, en virtut del qual es pogués planificar un programa individualitzat de tractament en funció de les circumstàncies de cada intern i sempre amb la finalitat d'aconseguir la seva reinserció i neutralitzar la seva reincidència.

- 8) Dissenyar programes de tractament penitenciari de mínims adaptats a aquest col·lectiu.
- 9) Eliminar la possibilitat de tenir interns sense classificar.
- 10) Garantir la continuació del suport social un cop s'ha produït el llicenciament definitiu de la pena, vinculant a aquestes persones a recursos socials externs en els quals es pugui seguir treballant amb elles, continuant la tasca que s'ha iniciat a presó però que ha tingut escassa duració.
- 11) Elaboració d'una Instrucció per part de la DGSP relativa a la intervenció dels interns que compleixen presó únicament per RPS.

13 Bibliografía

- Akers, R. (2006). "Aplicaciones de los principios del aprendizaje social. Algunos programas de tratamiento y prevención de la delincuencia", en VVAA., *Derecho penal y criminología como fundamento de la política criminal*.
- Álvarez, J. (2012). "La responsabilidad penal subsidiaria en el caso de impago de la multa", en Tráfico y seguridad vial, 159.
- Ashworth, A. (2007). *Sentencing*, en Maguire, Morgan, Reiner (ed.) The Oxford handbook of criminology. Oxford: Oxford University Press.
- Ashworth, A. (2010). *Sentencing and Criminal justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bentham, J. (1962). *The Works of Jeremy Bentham*. vol. 1. Ed. J. Bowring. New York: Russel & Russel
- Bentham, J. (2007). *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. New York: Dover.
- Blay, E. (2010). "It could be us: recent transformations in the use of community service as a punishment in Spain", en *European Journal of Probation*. 2 (1), University of Bucharest.
- Bottoms A. (1990). 'The aims of imprisonment', in Garland, D. (ed.), *Justice, Guilt and Forgiveness in the Penal System*, University of Edinburgh Centre for Theology and Public Issues, 18.
- Bottoms, A. i von Hirsch, A. (2012). "The Crime-Preventive Impact of Penal Sanctions". Crane and Kritzer (eds.) *Oxford Handbook of Empirical Legal Research*, Oxford University Press, Oxford.
- Bouffard, J i Muftic, L. (2007). "The effectiveness of community services compared to traditional fines for low-level offenders", en *The Prison Journal*. Vol. 87 (2).
- Cachón, MJ. (2001). "La pena de días-multa: el difícil juicio sobre la capacidad económica del acusado", en Picó i Junoy (coord.), *Problemas actuales*

de la justicia penal: los juicios paralelos, la protección de los testigos, la imparcialidad de los jueces, la criminalidad organizada, los juicios rápidos, la pena de multa, Ed. Bosch, Barcelona, 173-222.

Cachón MJ. i Cid J. (1997). “La pena de días-multa como alternativa a la prisión”, en Cid J., Larrauri, E. (coords.), *Penas alternativas a la prisión*, Ed. Bosch, Barcelona, 39-57.

Cid, J. i Larrauri, E. (2002). *Jueces penales y penas en España*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Cugat, M. (coord.) (2012), “Objectius i carències de la política criminal contra la petita delinqüència”, en *Revista Catalana de Seguretat Publica*, 177.

Faraldo, P. (2015). “Novedades en la pena de responsabilidad personal subsidiaria por impago de multa (Arts. 35 in fine y 53.1)”, en González Cussac, José Luis (dir), *Comentarios a la reforma del Código penal de 2015*. Valencia: Tirant lo Blanch.

Fernández, JG. (2013). *Instituciones de derecho penal económico y de la empresa*, Ed. Lex Nova, Valladolid.

Ferrer, J. (2003). La valoración de la prueba y la presunción de inocencia. Entrevista con el Prof. Dr. Jordi Ferrer Beltrán, en *Diario La Ley*, Núm. 8119, Sección En Primera Persona.

Garland, D. (2005). *La cultura del control. Crimen y orden social en la sociedad contemporánea*.

Gillin, J. (1945). *Criminology and penology*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Harris, A., Evans, H. i Beckett, K. (2011). “Courtesy Stigma and Monetary Sanctions: Toward a Socio-Cultural Theory of Punishment”, *American Sociological Review*, 76(2), 234-264.

Hope, T. (2000). *Perspectives on crime reduction*, Ashgate, Dartmouth.

- Huber, B. (1994). "Sanciones intermedias entre la pena de multa y la pena privativa de libertad", *ADPCP*, t. 47.
- Jerre, K. (2013). "More Sanctions – Less Prison? A Research Note on the Severity of Sanctions Proposed by Survey Participants and how it is Affected by the Option to Combine a Prison Term with Other Sanctions". *European Journal on Criminal Policy and Research*, 20(1).
- Killias, M., Gilliéron, G., Villard, F. i Poglia, C. (2010). "How damaging is imprisonment in the long term? A controlled experiment comparing long-term effects of community service and short custodial sentences on re-offending and social integration", en *Journal of Experimental Criminology* 6(2).
- Korn, R. i McCorkle, L. (1959). *Criminology and penology*, Henry Holt and Company, New York.
- Liebling, A. (2004). *Prisons and their Moral Performance: A study of values, quality and prison life*.
- López Barja, J. (1988). "El arresto sustitutorio: una pena a la pobreza", *JpD* (4).
- Mapelli, B. (2000). "La responsabilidad penal subsidiaria por impago de multa", en *RDPC* (5).
- Mapelli, B. (2001). "La responsabilidad personal subsidiaria por impago de multa", en Morales Prats/ Quintero Olivares (coords.), *El nuevo derecho penal español: estudios penales en memoria del profesor José Manuel Valle Muñiz*. Elcano: Aranzadi.
- Mapelli, B. (2001). *Las consecuencias jurídicas del delito*, 5ª ed., Ed. Civitas, Madrid.
- Marinos, V. (1997). "Equivalency and interchangeability: The unexamined complexities of reforming the fine", *Canadian Journal of Criminology*, 39(1).

- Marinos, V. (2005). "Thinking about penal equivalents", *Punishment & Society*, 7(4).
- Martínez-Buján, C. (1997). "La regulación de la pena de multa en el Código Penal Español de 1995 (los días-multas y la multa proporcional, con referencia a la responsabilidad personal subsidiaria en caso de impago", *EPC* (20).
- Martire K., Sunjic S., Topp L. i Indig D. (2011). "Financial sanctions and the justice system: Fine debts among New South Wales prisoners with a history of problematic substance use", *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 44(2).
- Mir, S. (2015). *Derecho penal. Parte General*, 10ª ed., Ed. Reppertor, Barcelona.
- Mir, S. (2006). "Constitución, Derecho penal y globalización", en Mir Puig/CorcoyBidasolo (dirs.)/Gómez Martín (coord.), *Nuevas tendencias en Política criminal. Una auditoría al Código Penal de 1995*, Ed. B d F, Buenos Aires-Montevideo.
- Moore, R. (2001). The enforcement of financial penalties by magistrates' courts: an evaluative study. Phd. Reaserch. Birmingham: University of Birmingham.
- Muñoz, F. i García, M. (2015). *Derecho Penal. Parte General*, 9ª ed., Ed. Tirant lo Blanch, Valencia.
- O'Malley, P. (2009). *The Currency of Justice: Fines and Damages in Consumer Societies*, Routledge-Cavendish.
- O'Malley, P. (2009). "Theorizing fines", en *Punishment & Society* January 2009. 11(1), 67-83.
- Petersilia, J. i Reitz, K. (2012). *The Oxford handbook of sentencing and corrections*, Oxford University Press, Oxford.
- Quintero, G. (1976). "El arresto sustitutorio", *CPC*, (2).

- Rebollo, R. (2011). "Reflexiones y propuestas sobre el tratamiento penal y procesal de la pequeña delincuencia patrimonial", *EPC*, (31).
- Roca, L. (2003). *La responsabilidad personal subsidiaria por impago de la pena de multa*. Valladolid: Lex Nova.
- Roca, L. (2009). "La reforma de la pena de multa. Lo que hace y deja de hacer el Proyecto de 2006 de reforma del Código Penal español con respecto a la pena de multa", en Álvarez García/Manjón-Cabeza/Ventura Püschel (coords.), *La adecuación del derecho penal español al ordenamiento de la Unión Europea: la política criminal europea*, Ed. Tirant lo Blanch, Valencia.
- Roxin, C. (1997). *Derecho penal. Parte General*, (traducción i notes de Luzón Peña et al.), I, Ed. Civitas, Madrid.
- Sanz-Díez, M. (2013). "Reincidencia, habitualidad y profesionalidad en las últimas reformas penales. Especialreferencia a la delincuencia patrimonial", *EPC*, (33).
- Sprack, J. (2000). *Emmins on Criminal procedure*. 8th ed. London: Blackstone Press Limited.
- Sutherland, E. (1955). *Principles of Criminology*. 5th ed. Chicago: J. B. Lippincott Company.
- Tamarit, JM. (1996). "Responsabilidad personal subsidiaria y arresto domiciliario", *Actualidad Jurídica Aranzadi* (272).
- Tamarit, JM. (2007), "Sistema de sanciones y política criminal", en *Revista Electrónica de Ciencia penal y Criminología*, 9 (6).
- Torres, N. (2006). *La pena de trabajos en beneficio de la comunidad: reformas legales y problemas de aplicación*, Ed. Tirant lo Blanch, Valencia.
- Torres, N. (2012). "Contenido y límites de la pena de localización permanente", *InDret*.

- Varona, D. (2004). "El arresto de fin de semana: lecciones a aprender de subbreve historia (Sobre las razones y excusas para su reforma)", *RDPC* (13).
- Von Hirsch, A. i Ashworth, A (1998). *Principled sentencing: readings on theory and policy*, Hart, Oxford.
- Von Hirsch, A. i Ashworth, A. (2005). *Proportionate sentencing : exploring the principles*, Oxford University Press, Oxford.
- Vera, J.S (2015). "Algunas variables Político-Criminales del proceso penal", en *Revista de Estudios penales y Criminológicos*, 35, Universidad Santiago de Compostela, 1-57.
- Vergottini, G. (2004). *Derecho constitucional comparado*. Trad.Claudia Herrera. Buenos Aires/Bologna: SEPS/ EU Editorial Universitaria.
- Von Liszt, FR. (1994). *La idea de fin en Derecho penal*.
- Von Liszt, FR. (1970). "Die Zukunft des Strafrechts" (conferencia pronunciada ante la Sociedad Jurídica de Budapest en 1982), en el mateix, *Strafrechtliche Vorträge*, II, 1905.
- Wagenaar, A.C., Zobeck, T.S., Williams, G.D. i Hingson, R. (1995). "Methods used in studies of drink-drive control efforts: A meta-analysis of the literature from 1960 to 1991", *Accident Analysis and Prevention*, 27(3), 307-316.
- Zaffaroni, R. (2005). "¿Es posible un Derecho penal del enemigo no autoritario?", *LH-Rodríguez Mourullo*.
- Zysman, D. (2013). *Castigo y determinación de la pena en los Estados Unidos: un estudio sobre las United States Sentencing Guidelines*, Marcial Pons, Madrid.

14. Annexos

14.1 Annex I: Transcripció de les principals entrevistes realitzades

14.1.1 Entrevista 1: Magistrada titular del jutjat d'instrucció núm. 18 de Barcelona¹⁰

1) En aquest Jutjat, quin es el nombre de sentències en les quals s'han imposat penes de multa que s'han transformat en RPS?

En este Juzgado, actualmente vigentes, tenemos 189 penas de multa que se están pagando. También hay un total de 52 penas de multa que hemos transformado en prisión, por su declaración de insolvencia. Existen, a su vez, 72 personas que también han motivado su insolvencia y que se encuentran en orden de busca y captura. Estas 72 personas deberían de entrar en prisión por impago de multa.

2) Quina quota s'acostuma a posar, en cas de desconeixement de la capacitat econòmica, als penats?

En caso de desconocimiento de la capacidad económica porque no se presentan a juicio, la cuota suele ser de entre unos 6 a 8 euros. Si comparecen a juicio y manifiestan que carecen de todo tipo de bienes, especialmente en caso de gente extranjera sin ningún tipo de arraigo, la pena de multa suele ir acompañada con una cuota de 3, incluso de 2 euros.

3) Però, es realitza alguna averiguació prèvia dels béns econòmics dels condemnats a pena de multa?

Nunca se hace una averiguación previa en el trámite de juicio de faltas.

¹⁰ En ares d'una fidel correspondència del transcrit amb el contingut de l'entrevista, que va ser realitzada en castellà, s'ha optat per transcriure-la en aquesta llengua.

4) Realitza Fiscalia algun tipus de tràmit per dur a terme aquesta cerca de béns?

Hasta la fecha, Fiscalía nunca ha hecho algo similar. Nos encontramos supeditados a lo que diga el reo. Si no asiste, se le impone automáticamente una pena de multa con una cuota diaria de 6 a 8 euros.

5) De quins mecanismes es disposen a nivell judicial per averiguar el patrimoni del reu?

Se dispone de acceso a cuentas bancarias, catastro de muebles y registro de vehículos. Disponemos de una información muy completa.

6) Es pot conèixer, per exemple, si el reu té una societat, empresa o béns a nom de les mateixes?

No tenemos información directa a estos datos, pero en la información bancaria sí que pueden aparecer reflejados los datos en los que puede figurar como autorizado en la sociedad. Aun así, no es usual el perfil que se les condena en el ámbito de juicio de faltas y que tiene a su nombre una sociedad o empresa.

7) Podria deduir-se que els 52 arrestats i les 72 persones en recerca i captura esmentats *supra* no disposaven de cap ben econòmic.

Exacto, no tenían nada. Absolutamente nada, pues en caso contrario se procedería al embargo.

8) Quina és la quantia total de diners que s'imposa a un condemnat per pena de multa?

La cantidad oscila entre 180 y 300 euros, dependiendo de si la persona ha asistido a juicio, tiene antecedentes penales, policiales...Hasta ahora no se solicitaban los antecedentes penales en el trámite de juicio de faltas, pero con la reforma de 2015 deberán pedirse, tanto por la obligatoriedad de inscribir las sentencias por delito leve, como por la necesidad de tener en cuenta los antecedentes, con el objeto de que el Ministerio fiscal se forme

opinión sobre si interviene o no, en atención al principio de oportunidad. Aunque a día de hoy el juicio de faltas no genere antecedentes penales, sí que se tienen en cuenta para imponer una determinada pena de multa.

Con la nueva Ley Orgánica 1/2015, en temas habituales en el ámbito de la falta, como es el hurto de menos de 400 euros, se ha creado un subtipo agravado que hará que, una de cada tres condenas por hechos de misma naturaleza, pasarán a ser delitos menos graves (art. 235.7º CP). De ahí que la Junta de Jueces, una comisión que se dedica a estudiar todas las reformas realizadas con esta nueva Ley Orgánica, haya decidido que lo primero a realizar ante un caso de delito leve sea pedir la hoja del histórico penal.

El problema que se nos presenta ahora, y que ya hemos comentado con los abogados, es que si nosotros pedimos la hoja del histórico penal y nos encontramos con tres hurtos con fecha anterior a 1 de julio de 2015, a efectos de esta nueva ley, ¿Puedo tener en cuenta estos hurtos y entender el nuevo delito leve como delito menos grave? En mi opinión, la respuesta debe ser negativa, aunque me consta que entre los Magistrados existe discrepancia a este respecto.

9) La quantia total de les penes de multa ascendria, per tant, a una mitjana de 180 a 300 euros i una part dels condemnats no abona aquestes quantitats. Quins beneficis es pot reconèixer als condemnats per una falta que, en canvi, sí abonen la multa sense posar inconvenients?

Les facilitamos el pago de la multa en tres plazos mensuales fraccionados. Sobre todo cuando dicto sentencia y nos encontramos en el perfil de condenados que desea pagar, éstos suelen manifestar su voluntad de abonarlo todo de una vez para no volver al Juzgado. Especialmente en condenados primarios, que quieren olvidarse de la experiencia judicial y para quienes la condena constituye, en realidad, una suerte de humillación. Normalmente, cuando la persona asiste a juicio tienes más posibilidades de calibrarlo todo. También es habitual que quienes no asisten a juicio sean los delincuentes habituales y reincidentes. Por su parte, quienes sí lo hacen

normalmente viven con sus padres y suelen sentirse arrepentidos por lo que hicieron. En estos casos se impone la cuota mínima y el reo desea pagar de inmediato sin ni tan siquiera esperarse a la suspensión de la condena: quieren olvidarse de todo.

10) I a partir de quin moment s'aplica la transformació de la pena en RPS per l'impagament de la multa?

Esta cuestión depende necesariamente del Secretario judicial, pues es él quien está presente cuando se fija el calendario de los pagos y es él quien se fija si los pagos se han hecho efectivos. Si no se ha pagado, se empiezan a averiguar bienes a partir del primer plazo impagado.

11) En cas que es dictés un Acte acordant l'RPS, se li permet al penat satisfer la pena de multa prèviament imposada?

Siempre. Imaginemos que se le arresta en fin de semana que el Juzgado competente no trabaja. En ese momento, el juez que se encuentra disponible tiene la obligación de acordar una orden de busca y captura acompañada por la orden de ingreso a prisión. Al día siguiente, lo que puede ocurrir, es que un familiar interesado decida pagar la multa. En síntesis, permitimos siempre el pago de la multa, incluso cuando ya hay ingreso en prisión. Obviamente, al condenado se le descuentan las cuotas de multa correspondientes a los días que haya pasado en el establecimiento penitenciario.

12) Una vegada es dicta la RPS, alguna d'aquestes mesures privatives de llibertat ha estat substituïda per TBC?

Actualmente, tenemos 7 casos en los que ello sucede. En estos supuestos, lo que sucede es que, habiéndose realizado el primer pago, el reo no puede seguir haciendo frente a los pagos. En tales circunstancias, si solicitan TBC suelen ser concedidos. Recordemos que para los TBC se necesita contar con la autorización del penado.

13) S'informa al penat o al ciutadà que existeix aquesta alternativa i que pot demanar-la?

Si vienen a juicio se les informa. Si no vienen, al requerir del consentimiento del penado, se le impone directamente pena de multa que puede derivar en RPS. El TBC es, en estos casos, únicamente una alternativa al pago de multa cuando el penado asista al juicio. La alternativa de los TBC se propone después de realizarse el trámite de la insolvencia. Si el condenado dispone de bienes, primero se realizará el embargo de los mismos antes de proponer los TBC.

14) Als judicis de falta no és preceptiva l'assistència lletrada. És possible que aquells que concorren al plenari sense l'assistència de lletrat no coneguin aquesta opció i, per això, no la sol·licitin?

En efecto. Además, con la reforma de 2015 el problema se agravará, porque no será necesaria la asistencia de letrado en aquellos casos que no superen los 18 meses de multa.

15) Excepte l'1% que realitza els tràmits per sol·licitar el benefici de Justícia Gratuïta, la resta haurà de pagar al Lletrat. Molts Lletrats no sol·liciten la minuta perquè no la van a poder cobrar.

El problema se plantea cuando un reo con capacidad económica se niega pagar un abogado que tampoco ha elegido. En hechos que han pasado de delitos a faltas suelo informar de que el Letrado, si entra en la sala, se le cobrará al penado y que es responsabilidad del mismo si quiere que el letrado siga con él.

16) A part dels TBC, existeix la possibilitat de suspendre la pena privativa de llibertat?

También existe esta opción, pero estamos en la tesitura de que la mayoría de casos se enmarcan en un perfil de personas que no se presentan a juicio, que se niegan a pagar y que incluso se realiza una orden de detención para notificar el juicio porque no se encuentran en su domicilio. Una vez notificados, se acuerda el trámite de la insolvencia y vuelven a

desaparecer. Llegados a este punto, se lleva a cabo otra orden de búsqueda. Si el penado pide la suspensión de la pena privativa de libertad, se valora la hoja del histórico penal. Si ha cometido varios hechos delictivos, siquiera faltas (ahora delitos leves), no se concede. En cierta forma, acabamos conociendo los que tienen habitualidad delictiva en el ámbito de las faltas (ahora delitos leves). Si se comete una falta de hurto por primera vez y asisten al juicio, por supuesto debe suspenderse la pena.

17) Han repetit penats?

Muchos. Siempre son los mismos y de forma habitual (ejemplifica poniendo nombres concretos de colectivos que reinciden).

18) I aquests col·lectius, han ingressat a la presó i encara així reincideixen?

Sí, y reinciden constantemente. Algunos colectivos, siguiendo su modus operandi, llegan incluso a pagar las multas pese a ser reincidentes. En caso contrario, vienen a los tres días sus familiares y, estando en prisión estas personas, pagan la multa. Es bastante sospechoso de dónde sacan el dinero para pagar las multas una y otra vez, pues, pese a ser cuantías poco elevadas, la suma total de todas las multas puestas puede ser mucho dinero. En estos casos, al no presentarse a los juicios se opta por la imposición de una mayor cuantía. También se impone esta cuantía máxima cuando llegan informes de los Mossos d'Esquadra, llamados "informes de habitualidad", que reflejan la tendencia en las que estas personas cometen hechos delictivos.

19) Què succeix en el cas que una persona ingressi a presó i els seus familiars vulguin satisfer la multa, però no ho facin de forma íntegra?

Se proporcionan plazos para que puedan pagarla de forma fraccionada. Todo depende del perfil del condenado, porque hay condenados que están acumulando condenas, por ejemplo, muchas penas de falta transmutadas en prisión que no se empiezan a cumplir hasta el año 2017. En estos casos exigiría la multa íntegra sin posibilidad de poderlo pagar a plazos.

20) Com s'afrota, en relació a la RPS, la reforma del Codi Penal de 2015?

El actual artículo 13.4 CP atribuye muchas más competencias de enjuiciamientos de faltas, con penas mucho más elevadas, hasta alcanzar los 18 meses en los casos como los del 324 CP, lo que implicaría una privación de libertad por RPS de 9 meses. Optaré, cada vez más, por la suspensión, siempre y cuando sean primarios en este campo de los delitos leves o faltas. El caso más problemático será el del hurtador multirreincidente, para el que la suspensión será muy complicada.

21) Per la seva experiència, la reincidència és bastant habitual?

Mucho.

22) En aquests casos, seria més adequada una altra classe de penes?

Dada su escasísima duración, el ingreso a prisión en casos de RPS no sirve correctamente al fin resocializador de las penas privativas de libertad. Se limitan a estar dentro del establecimiento penitenciario los días que le tocan.

23) Entenc que deu haver-hi un filtre que eviti, en la mesura del possible, un major nombre de persones ingressades a la presó. Una vegada superats aquests filtres, hauríem de conscienciar a les institucions penitenciàries de la seva labor en aquests casos.

Los TBC son muy beneficiosos, especialmente para los Juzgados, pues hacen sus trabajos aquí. Nosotros siempre tenemos sujetos realizando TBC. Yo creo que es el camino que debe de irse normalizando y potenciando. No conozco el porcentaje de personas que quebrantan las penas sustituidas por TBC, pero creo que tiene buenos resultados, pese a que si se realiza la sustitución una vez ingresados en prisión es un problema, puesto que pueden encontrar trabajo, cambiar de domicilio, y ello puede dejar la pena en nada.

24) Però el nombre de dies de compliment (de 15 a 30) resulta bastant assequible, ¿no?

Así es. Pero ahora que lo pienso, incluso la localización permanente podría ser otra medida. La multa puede sustituirse también por la localización permanente domiciliaria. El problema aquí es su cumplimiento, así como su vigilancia o casos en los que no tienen domicilio los penados, puesto que muchos no tienen domicilio. Decir que, en el ámbito de la multirreincidencia, que es muy habitual en las faltas, a muchos no les interesaría la localización permanente porque se les priva de su habitual modo de vida.

25) Però se suposa que els interessarà més la localització permanent que l'ingrés a la presó.

Puede que sí, pero entonces está el tema de la vigilancia de la localización permanente. Nosotros ahora mandamos a la Guardia Urbana. Diría que, a día de hoy, esta medida debería de ser vigilada por los centros penitenciarios y no por la Guardia Urbana, a raíz de un decreto que delegaba esta competencia a los centros penitenciarios. Se duda acerca de quién es competente para vigilar y se revisa un decreto. Se corrobora que es Guardia Urbana la institución competente.

14.1.2 Entrevista 2: Magistrada titular del jutjat penal núm. 21 de Barcelona

1) Voldríem conèixer, en primer lloc, quins tràmits realitzen per conèixer els béns del subjecte en el cas que no dugui a terme el pagament de la multa.

En primer lugar, intentamos requerir a la persona implicada. Esto es fundamental para conocer presencialmente su situación económica. Esto es complejo porque no depende de nosotros que se personen: hay Juzgados que sí que llevan a cabo este requerimiento, pero otros solo hacen llegar la notificación a la persona indicando que proceda a pagar la multa y allí finaliza su trámite. Tampoco sabemos si tiene bienes, si trabaja o no, o si lo

hace en negro, así como si tiene algún otro tipo de fuente de ingresos. Todo ello redundaría en que la mera consulta integral de los datos que provienen de la agencia tributaria supone una pérdida de información muy grande. Otro factor que nos encontramos es que el tiempo para pagar la multa es bastante limitado, de dos años. Para alguien que tiene una multa de 2000 euros y solo demuestra una capacidad acreditativa de pago de 15 euros al mes, por ejemplo, implicaría que, aún en el supuesto de mostrarse conforme a pagar, no llegaría a pagar toda la cuantía de la multa porque se le acabaría el plazo. En el caso que hay un impago de pena de multa y ya se ha hecho un primer requerimiento, nos resulta muy complicado realizar un segundo. El volumen de trabajo acumulado en el Juzgado hace que sea inviable, de tal modo que se procede a hacer la consulta integral del ordenador con los datos de Hacienda, que en muchas ocasiones es insuficiente porque, por ejemplo, hay casos que no tienen número de la seguridad social o por no tener una situación regulada en España. En definitiva, la consulta integral no acierta prácticamente en ninguna ocasión sobre la situación del individuo. Somos conscientes de que se debería intentar un segundo requerimiento, pero por todo lo comentado, procedemos a decretar la orden de detención para que cumplan con la Responsabilidad Personal Subsidiaria. Trasladamos esa decisión a la defensa y al Ministerio Fiscal por si se quisiera pedir la suspensión de la pena.

2) En alguna ocasión solicita la defensa la suspensión de la pena?

En muchas ocasiones, cuando el individuo es reincidente, el mismo Letrado no contesta el escrito que les trasladamos. Cuando se trata de reo ocasional, en el 80% de los casos la pena se suspende, al entender que no hay que ingresar en la cárcel a alguien por no haber pagado una multa. En otros casos, el sujeto que ya se encuentra en prisión y le añadimos la pena de multa en concepto de RPS para que la cumpla también en prisión, porque seguramente se encontrará en prisión por tener antecedentes y ello comporta un riesgo para que no pague la multa. En el Juzgado del que soy titular, si el reo es primario, en general se le suspende la pena. En caso

contrario (por ejemplo, tres delitos por conducción bajo la influencia del alcohol o cuatro el mismo delito), no será posible la suspensión.

3) I els Treballs en Benefici de la Comunitat?

Los tenemos en cuenta. El inconveniente es que, antes de la reforma del Código penal, podíamos hablar de suspensión de la pena y de la sustitución de la misma, donde entraba el TBC en este segundo apartado. Con la legislación vigente nos encontramos con que el TBC es únicamente una condición para poder acordar la suspensión de la pena pero que no conduce a la misma necesariamente. Además, en nuestro Juzgado, por el tipo de delito que conocemos, no podemos aplicar el artículo 53 del Código Penal, puesto que no conocemos de faltas (actuales delitos leves), solo delitos. Ahora bien, si el sujeto que ha cometido el delito lo pide explícitamente sabiendo que, en caso contrario, se procederá a ingresarlo por RPS, podemos valorar acordar TBC. Pero, insisto, únicamente en caso que el sujeto manifieste su voluntad de llevarlos a cabo. Valorar si debe imponerse un TBC cuando hay casos en los que ni el mismo implicado se ha personado supondría un proceso completamente ineficiente.

4) I si el jutjat de vigilància penitenciària informa que el subjecte no ha complert amb els TBC?

En ese caso ya será muy complicado que se le pueda acordar otro tipo de medida y se le impondrá privación de libertad por RPS.

5) Quina és la durada mínima en el centre penitenciari de la qual hauríem de parlar per poder classificar a tots els presos?

Tendríamos que valorar el objetivo con el que se hace la clasificación y los medios con los que se cuenta para poder llevarla a cabo. Personalmente opino que a partir del mes nos encontraríamos dentro del margen para clasificarlos. Antes del mes la cosa se complica.

6) I si posem, per exemple, que tinguéssim 100 interns complint una pena d'un mes o menys, seria factible la seva classificació?

Sería inviable. Ahora bien, yo hablo por mi experiencia en este centro, donde tenemos pocos casos. Debido a las condiciones actuales en las que nos encontramos, un eventual aumento del número de casos dificultaría mucho nuestro trabajo. Tendríamos que destinar necesariamente un equipo de tratamiento únicamente a la clasificación de los internos con este perfil concreto. Si se destinara un equipo entero a tal efecto entonces sería viable completar esta clasificación en menos de 30 días.

7) Destinant un equip específicament per aquest perfil d'interns, seria possible classificar-los en 15 dies?

Quizás sí. La cuestión, en esta situación, es ver qué capacidad de absorción de estos internos tiene la comunidad.

8) Considera, doncs, que el pas per la presó no produeix cap efecte beneficiós a aquests reclusos, en termes de prevenció de la reincidència delictiva, de reinserció social, etc.?

En absoluto. No obstant, en términos de mejora de su salud, sin embargo, sí que es beneficioso para el interno. Durante el tiempo que estas personas se encuentran dentro del centro penitenciario se encuentran alimentadas, medicadas y tienen un lugar en el que poder dormir. Lo que es seguro es que su nivel de salud, tanto física como mental, mejora. También intentamos que mejore su capacidad de poder cuidarse por si mismo.

9) I aquestes persones sense classificar les derivaríeu a un recurs comunitari i treballaríeu amb elles?

La orientación en estos casos es derivarlos, pero, como comentaba antes, esta clase de recursos no abunda.

10) Creu que seria factible crear un programa específic d'intervenció per a subjectes d'aquest perfil d'interns?

Si se pudiera disponer de un número suficiente de personas, sí. Con un equipo especializado para tratar estos casos, que conozca todos los recursos de los cuales dispone la comunidad en este campo, se podrían hacer programas de tratamiento de corta duración y de intensidad muy elevada. La finalidad debería ser proporcionarles no sólo herramientas para un futuro a corto plazo, sino también instrumentos a largo plazo o para poder configurar un proyecto de vida.

11) Per últim, creu que seria factible, en penes de curta durada, una classificació inicial en tercer grau projectada a assolir aquests objectius?

Como comentaba, para estos casos de penas cortas el tercer grado, por flexibilidad, es preferible porque el mismo centro puede autorizar todas aquellas salidas que sean pertinentes para colaborar con los recursos comunitarios.

14.1.3 Entrevista 3: Director del Centre Penitenciari Brians 1

1) Tot i que li farem preguntes concretes pot contestar lliurement les seves respostes, així com introduir tots aquells nous elements que consideri oportú per l'entrevista. En relació al centre penitenciari que dirigeix, actualment trobem penats únicament per RPS?

A dia d'avui no en tenim cap. Hem tingut en moments puntuals caso en el centre amb aquesta circumstància però no en tenim, de penats, actualment.

2) I com heu tractat dins del centre aquests casos concrets de penats?

En primer lloc, vam tractar de classificar-los i després vam intentar dissenyar un programa de tractament adequat al cas. L'últim cas que ens va arribar, just abans de l'estiu, es tractava d'un rodamón ("homeless" o "sense sostre"): ens vam trobar amb un perfil de persona molt deteriorada en diversos àmbits, per exemple a nivell físic i cognitiu. En aquesta circumstància, el nostre tractament va basar-se en millorar el seu estat de salut i intentar derivar-lo a un recurs comunitari. Quan he al·ludit als

recursos comunitaris em refereixo a aquells recursos que acullen gent de característiques similars i que miren de que aquestes persones puguin viure en unes condicions adequades.

3) Aquests recursos comunitaris s'utilitzen quan els penats han complert la condemna íntegrament?

No, aquests recursos s'utilitzen per l'acollida de rodamóns, no necessàriament de gent que hagi passat per un centre penitenciari.

4) Entenc que aquest recurs compleix una funció "post-penitenciària" en aquest cas: gràcies a vosaltres es va activar aquest circuit pel penat...

Podríem dir que sí. En el moment de la classificació del subjecte es va plantejar què era el tractament que havíem d'aplicar-li, així com el grau en el que l'havíem de situar, si segon o tercer grau . Ens vam decantar per un segon grau pel nivell de deteriorament d'aquest cas i que tampoc havíem trobat cap persona propera amb ell que l'acollís. En aquest sentit, he d'afegir que un tercer grau més restringit també hauria estat una bona elecció, doncs flexibilitza tot el sistema de sortides, per exemple.

5) Sobre aquest cas concret: el subjecte es trobava internat per un delictes o per una falta? I quants dies es va trobar internat aproximadament?

Crec recordar que era per una falta. El presoner es va trobar dins del centre aproximadament uns 60 dies.

6) Si la pena hagués estat de 15 a 20 dies en comptes de 60, l'hauríeu pogut classificar igualment?

Probablement no hauríem tingut marge per a poder classificar-lo. El motiu és que els equips de tractament no haurien tingut temps virtual per conèixer el penat i programar una junta per avaluar respecte la situació del subjecte per classificar-lo. En conseqüència, 15 dies és massa ajustat: quant més reduït és el temps a complir, més difícil es fa la seva classificació.

14.1.4 Entrevista 4: Sotsdirector de Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona

1) En relació al centre penitenciari on treballa: quants casos ingressen únicament per RPS?

Ens trobaríem davant d'un cas indeterminat de persones, doncs hi ha diversos casos que són multirreincidents. Parlaríem que ens trobem mensualment unes 35 persones aproximadament.

2) I com heu tractat dins del centre aquests casos concrets de penats?

Aquests casos tenen un difícil tractament, perquè ens trobem amb un perfil de delinqüents que majoritàriament ingressen al centre per una curta durada de temps. Ara bé, podríem parlar de dos grans grups en el perfil de persones que són internades per RPS: un primer grup seria el de persones que s'internen per faltes i un segon seria el de persones que els internen per impagament de multa. Aquest últim perfil correspon al de persones amb greus discapacitats cognitives, mancances de salut a nivell físic, familiar, econòmic. Estaríem parlant d'un perfil de persones "rodamón". El que fem amb aquests casos és, mentre es troben dins del centre, tot i no estar classificats, és situar-los en la tercera i quarta galeria, que és on fem els tractaments de baixa intensitat. Si sabem que són reincidentes el que fem és classificar-los en segon grau perquè sabem que presenten un perfil força problemàtic. El que anem fent amb aquests interns és que vagin a les sessions de tractament per problemes sobre alcoholisme o drogues, per exemple. Tornant al perfil dels "rodamón", el que intentem fer és veure quines associacions de voluntaris hi ha per donar-los suport com una eina més a nivell "post-penitenciari". En relació amb els perfils dels interns per RPS, han augmentat el volum de persones internades per l'impagament d'una multa.

3) Així doncs, quin és el temps mínim que necessiteu per classificar un intern que us arriba?

Normalment, a partir de 60 dies és el temps que considerem raonable. Ara bé, valorem la situació i el perfil de la persona que ens arriba. Per exemple, si ens trobem amb algú que pot perdre el seu treball o que té una situació familiar concreta, en 5 a 7 dies l'hem pogut classificar sense problema. Hi ha també un motiu evident respecte la demora en la classificació: la pluralitat de perfils de persones que ingressen per RPS, dificultant un criteri de classificació. A més, un altre problema afegit a la curta durada és que ens trobem que hi ha persones que, un cop classificades, els seus familiars paguen perquè surti del centre i això elimina qualsevol possibilitat de fer efectiu un tractament

4) Veient que hi ha un número concret de persones que internet amb el perfil de RPS, no seria raonable destinar un mòdul per aquests interns?

Seria inviable. Em torno a referir a la idea de que són un perfil molt divers i heterogenis quant a la seva situació personal.

5) Entenc, doncs, que el pas per la presó no li produeix cap efecte beneficiós amb aquestes persones, en termes de prevenció de la reincidència delictiva, de reinserció social...

En efecte. El sistema penitenciari en aquest perfil de persones pot provocar, fins i tot, alteracions en l'individu pel seu pas pel centre.

6) I en referencia a les associacions de voluntaris que s'han esmentat anteriorment?

Els podem derivar si és pertinent, però aquestes eines són força limitades i sempre els hem de dirigir un cop han acabat la estada en el centre.

7) Creu que seria factible crear un programa específic d'intervenció per a interns d'aquest perfil d'interns?

És força improbable. Ens trobem amb molts perfils de interns que internen per RPS: impagament de multa, en alguns casos, pocs, per gent que ha comés un delictes i se li substitueix per RPS, gent perfil "rodamón"...Si apliquéssim un únic programa específic d'intervenció simplificaríem un perfil molt divers.

8) Finalment: creu que seria factible, en penes de curta durada, una classificació inicial en tercer grau projectada a assolir aquests objectius?

Nosaltres, en termes generals, apliquem un tercer grau restringit als interns per RPS, perquè considerem que és la classificació més flexible pel tipus de intern en aquests casos, doncs permeten programar amb més flexibilitat les sortides del centre, per exemple.